

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

Náboženské rozpory v souladu

Lukáš Poruba

Katedra sociální pedagogiky
Vedoucí práce Doc. ThDr. Ivan Odilo Štampach
Studijní program B7508 Sociální práce
Studijní obor Pastorační a sociální práce

Praha 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem *Náboženské rozpory v souladu* napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Liberci dne 4.10.2010

Lukáš Poruba

Bibliografická citace

Náboženské rozpory v souladu: Bakalářská práce / Lukáš Poruba; vedoucí práce: Ivan Odilo Štampach. Praha, 2010. 63 s.

Anotace

Tato práce pojednává o náboženském jevu, který mi připadá nedostatečně prozkoumán v dostupné české literatuře. Jsou jím situace, kdy náboženská skupina nebo jednotlivec reagují na rozporné obsahy své víry použitím interpretace, která umožňuje tytéž obsahy víry následně vnímat jako souladné. První část práce je věnována příkladům, kde religionistika tyto situace může zaznamenat.

V další části práce jsem se pokusil reflektovat tento jev pomocí psychologie. Je věnována pozornost teorii kognitivní disonance, konkrétně *redukci kognitivní disonance formou přidání nového kognitivního elementu*.

Praktickou část práce jsem zacílil na průzkum tohoto jevu v terénu. Předpokládal jsem, že zkoumaný jev je možné zaznamenat i mimo rámec oficiálních náboženských nauk.

Praktická část se proto pokouší zjistit, zda a v jaké podobě se zkoumaný jev objevuje v žité osobní rovině náboženského života člověka.

Klíčová slova

Náboženství, náboženské rozpory, náboženské postoje, kognitivní disonance, kognitivní konsonance, redukce kognitivní disonance, přidání nového kognitivního elementu.

Summary

In this thesis I discuss a religious phenomenon which I consider insufficiently researched in available Czech literature. This phenomenon constitutes of situations where a religious group or an individual reacts to conflicting meanings of their belief by an interpretation in such a way that these so far conflicting meanings become consistent. In the first section of the thesis I look at the examples of such a phenomenon that can be found in official scriptures and texts of selected religions. In the next section of the thesis I investigate the phenomenon by the use of the psychology. I focus on the theory of cognitive dissonance, especially then the reduction of the cognitive dissonance by adding new cognitive elements. In the practical section of the thesis I then research the phenomenon in real life settings. I assume that this phenomenon can be also found outside the framework given by the official religious doctrines and thereafter I try to find out if and how this phenomenon occurs in the personal life of any religious (nebo spis believing) person.

Keywords

Religion, religious discrepancy, religious viewpoint, cognitive dissonance, cognitive consonance, reduction of cognitive dissonance, adding new cognitive element.

Poděkování

Rád bych poděkoval Mgr. Adamovi Fišerovi a své ženě Martině za podnětné diskuze nad tímto tématem a Janě Pulkertové za korekci anglických překladů.

Obsah

1 Úvod.....	7
1.1 Vymezení tématu	7
1.2 Cíle práce	7
1.3 Význam zvoleného tématu.....	8
1.4 Důvod volby tématu.....	9
1.5 Popis metody práce	9
2 Rozpory víry uvedené v soulad a integrované v náboženských normách	10
2.1 Eschatologické předpovědi v rozporu s realitou	10
2.2 Náboženský text a jeho výklad	14
3 Teorie kognitivní disonance	19
3.1 Povaha kognitivní disonance	19
3.2 Kognitiva	20
3.3 Vznik kognitivní disonance	21
3.4 Redukce kognitivní disonance	22
3.5 Rezistence kognitivních elementů ke změnám	24
4 Kognitivní disonance v náboženském prostředí	27
4.1 Redukce kognitivní disonance jako možný spouštěč změny náboženských postojů a změny náboženské identity	28
4.2 Rezistence náboženských postojů ke změnám	29
4.3 Shrnutí.....	31
5 Praktická část.....	33
5.1 Cíle výzkumu	33
5.2 Cílové skupiny	33
5.3 Metoda výzkumu	34
5.4 Biblický záznam o Hospodinově vyhlazovací válce.....	35
5.5 Korán a rovnoprávnost muslimek.....	40
5.6 Předmanželský sex v křesťanství.....	48
5.7 Křesťanští homosexuálové.....	52
5.8 Neúspěšná jasnozřivost.....	56
6 Závěr.....	59
7 Literatura a další zdroje	62
7.1 Zdroje tištěné	62
7.2 Zdroje elektronické	63

1 Úvod

1.1 Vymezení tématu

V náboženském prostředí je možné zaznamenat situace, kdy se některé obsahy víry ocitnou v rozporu s prožívanou realitou, vědou, nebo dokonce s jinými obsahy téže víry. To není nic nového, řešením konfliktů podobného druhu je náboženství zaměstnáno pravděpodobně odpradáвна. Již víra biblického Joba prožívá toto napětí, když Job uvažuje nad tím, zda životní tragedie, která jej potkala, není v rozporu s Boží spravedlností.

Náboženská společenství se na svých cestách dostávají do podobných situací jako Job, tedy do situací rozporuplných, vypjatých a vyžadujících odpověď. Tato potřeba odpovědi nutí některá společenství přehodnotit kontroverzní postoje, vyhodnotit je jako chybné a vykročit novým směrem. Existují však i jiná řešení těchto situací. Jsou unikátní tím, že nevedou k přehodnocení stanovisek a výběru některé ze sporných variant, ale rozporné elementy jsou náboženstvím, někdy velmi sofistikovaně, uvedeny do určitého stavu souladu. Později je tento konstrukt dokonce možné najít jako součást oficiálních náboženských věrouk. Právě těmto unikátním řešením, kdy rozporné elementy jsou ve své původní podobě uváděny v soulad, bude věnována pozornost.

1.2 Cíle práce

Cílem teoretické části této bakalářské práce je identifikovat situace, kdy k tomuto jevu v náboženské historii docházelo, pokusit se tento jev reflektovat pomocí psychologie, blíže mu porozumět a navrhnout možné religionistické

souvislosti.

Cílem praktické části je ověřit, s využitím získaných teoretických poznatků, zda ke zkoumanému jevu dochází i mimo působnost normotvorné části náboženství, zda a jak se tendence uvádět náboženské rozpory do souladu objevuje v osobní rovině náboženského života člověka, tj. bez vazeb na oficiální zdroje daného náboženství.

Není cílem této práce různá řešení náboženských rozporů hodnotit z etického hlediska.

1.3 Význam zvoleného tématu

Bližší zkoumání tohoto jevu umožňuje poodhalit kořeny některých náboženských učení, které mohou být nezajímavým lidem těžko srozumitelné. Proč např. předpověď Svědků Jehovových o příchodu božího království v r. 1914 může být tímto společenstvím vnímána jako správná, přestože je zde jeho příchod stále očekáván¹, proč může být Korán některými muslimkami vnímán jako ženu zrovnoprávňující, přestože např. mužům nařizuje ženy tělesně trestat² apod.

Znalost problematiky tohoto jevu se může stát užitečnou religionistickou, psychologickou nebo pastorační vědomostí pro další práci na poli těchto disciplín.

---

1 Více viz kapitola 2.1.2 Náboženská společnost Svědkové Jehovovi

2 Více viz kapitola 5.5 Korán a rovnoprávnost muslimek

1.4 Důvod volby tématu

Uvedené téma jsem si vybral proto, že jsem se s tímto jevem ve svém osobním životě opakovaně setkával a přál jsem si lépe se v problematice orientovat. Zároveň mi připadalo celkově užitečné přispět svou prací ke zkoumání problematiky, k níž jsem v odborné české literatuře postrádal ucelené informace.

1.5 Popis metody práce

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Na začátku teoretické práce jsou představeny příklady některých náboženských rozporů a jejich redukce, které je možné vyhledat v dostupné religionistické literatuře. Další část mapuje, co mají daná řešení společného, a pomocí psychologie náboženství se pokouší problematiku uchopit a nahlédnout do možných příčin.

V praktické části práce jsem se věnoval terénnímu výzkumu vybraných cílových skupin, u kterých jsem předpokládal, že zde budu moci zkoumaný jev zaznamenat. V rámci tohoto výzkumu jsem realizoval několik strukturovaných rozhovorů. Některé rozhovory byly osobní, jiné jsem v zájmu dotazovaných uskutečnil psanou formou³.

---

3 Např. v případě muslimek a křesťanských homosexuálů se mi psaná forma jevila vhodnější než osobní setkání. V případě muslimek bylo nutné respektovat náboženské normy, které brání vdaným muslimkám setkávat se o samotě s cizím mužem. V případě homosexuálů jsem zohlednil to, že téma se zabývalo osobní sexualitou. V rozhovoru „tváří v tvář“ by se to mohlo projevit např. rozpaky, menší otevřeností apod.

2 Rozpory víry uvedené v soulad a integrované v náboženských normách

Náboženské rozpory se vyskytují napříč spektrem různých společenství. Následující příklady byly vybrány pro svoji ilustrativnost, není záměrem vybraná náboženství jakkoliv znevažovat. Stojí za povšimnutí, že rozpory byly specifickým způsobem uvedeny v soulad a v této podobě figurovaly jako součást platných věroučných norem. Některá řešení „náboženských rozporů“ mohou působit paradoxně, ale zároveň poukazují na silnou motivaci zvolit právě tuto cestu.

2.1 Eschatologické předpovědi v rozporu s realitou

Součástí některých náboženských nauk jsou eschatologická učení o posledních událostech světa. Členové takových společenství věří, že jsou zasvěceni do tajemství, která většinou mají velkou existenciální důležitost (čas konce světa, příchodu Mesiáše apod.). Z toho důvodu jsou eschatologická očekávání obrovskou hybnou silou a tvoří často fundament víry, identity a prosperity daného společenství⁴. Některá očekávání směřovaná do nedaleké budoucnosti měla ve své době velký mobilizační účinek⁵, ale zároveň bylo brzy umožněno prověřit jejich pravdivost. Zdálo by se logické, že v případě jejich nenaplnění (rozporu s realitou) budou tato učení vyhodnocena jako chybná, bude následovat zánik hnutí, které je doprovázelo, popř. změna identity

---

4 Např. v církvích či hnutích orientovaných na brzké události posledních věcí: Církev Adventistů sedmého dne nebo Náboženská společnost svědkové Jehovovi apod.

5 Vojtíšek, 2009, *Vývoj společnosti svědků Jehovových*, str. 84-85

náboženské společnosti.

2.1.1 Církev Adventistů sedmého dne

V první polovině 19. století baptistický kazatel William Miller ohlašoval, že se přiblížilo datum druhého Kristova příchodu. Toto datum vypočítal po předchozím studiu prorockých knih starého zákona a určil rok 1843 – 1844. Vzbudil poměrně intenzivní hnutí. Odhady počtu Milleritů se pohybují od 50 000 do 500 000⁶. Lidé byli o budoucích událostech natolik přesvědčeni, že dokonce prodávali svůj majetek, rozdávali peníze a odcházeli do hor. Když se předpověď nenaplnila, došlo k velkému zklamání.

Přesvědčení tisíců lidí bylo takové, že Kristus v r. 1844 skutečně přijde a investovali do svého očekávání mnoho času a energie. Realita ukázala nenaplnění předpovědi a pro tento neoddiskutovatelný fakt mnoho členů (včetně Millera samotného) hnutí opustilo.

Přesto hnutí jako takové nezaniklo. Někteří pokračovatelé Milleritů začali výpočet považovat za správný⁷. Předpovídaná událost v r. 1844 (která měla být původně viditelná) byla např. Církví Adventistů sedmého dne později reinterpretována na neviditelnou: „Kristus nepřišel viditelně na svět, ale v roce 1844 přešel v nebesích ke druhé fázi usmiřující služby.“

Kristova služba v nebeské svatyni

V nebi je svatyně, pravý svatostánek, jehož stavitelem je Pán, a ne člověk. V něm Kristus slouží v náš prospěch, zpřístupňuje věřícím požehnání své smiřující oběti, přinesené jednou provždy na kříži. Kristus byl uveden do úřadu

---

6 Wikipedia, The Free encyclopedia. *William Miller* [online]. 2010-08-29 [cit. 2010-09-18] Dostupné na www: http://en.wikipedia.org/wiki/William_Miller_%28preacher%29

7 Velechovský, Vojtíšek. 1999, *Adventisté stále na křižovatce*, str. 2

jako náš slavný Velekněz a svou prostřednickou službu začal po svém nanebevstoupení. Roku 1844, na konci prorockého období 2300 dnů (let) přešel k druhé a závěrečné fázi své usmiřující služby. Je to dílo vyšetřujícího soudu, který je součástí závěrečného odstraňování veškerého hříchu⁸.

Tento výklad dnes tvoří součást oficiální nauky Církve Adventistů sedmého dne, která má několikamilionovou členskou základnu.

2.1.2 Náboženská společnost Svědkové Jehovovi

V historii učení Svědků Jehovových byl rok 1914 stanoven jako čas příchodu Božího království. I zde došlo osudného roku k velkému zklamání mnoha Svědků Jehovových, ale podle současné oficiální nauky Společnosti Svědků Jehovových je i tato událost považována za správně předpovídanou. Je také (podobně jako v případě Adventistů) interpretována jako událost, která se odehrála v nebi⁹:

Přesně v souladu s Ježíšovou předpovědí se jeho ‚přítomnost‘ v postavení nebeského krále začala vyznačovat dramatickými světovými událostmi — válkou, hladem, zemětřeseními a mory. (Matouš 24:3–8; Lukáš 21:11) Takový vývoj událostí je mocným potvrzením skutečnosti, že v roce 1914 opravdu došlo ke zrození Božího nebeského Království a že začaly ‚poslední dny‘ nynějšího ničemného systému věcí¹⁰.

---

8 Oficiální stránky Církve adventistů sedmého dne, *Bod 23. Kristova služba v nebeské svatyni*, Čemu věříme [online] 1999 [cit. 2010-09-10]. Dostupné na [www: http://www.casd.cz/cemu/verouka.html](http://www.casd.cz/cemu/verouka.html)

9 Remeš, 1998, *Numerologické spekulace a konec světa*, str. 2-3

10 Oficiální stránky svědků Jehovových, *Rok 1914 – významný rok v biblickém proroctví*, Co

2.1.3 Wisconsinský kult létajících talířů

Festinger popisuje případ kultu, jehož vůdkyně, která tvrdila, že je v myšlenkovém spojení s obyvateli jiné planety, předpověděla konec světa. Stoupenci prodávali své domy, rozdávali majetek a čekali v určené datum na určitém místě, odkud je měly zachránit létající talíře, než bude ráno zničen svět potopou. Když se nedostavily ani talíře ani potopa, dalo se očekávat, že členové kultu budou zklamáni a rozezleni. Několik jich skutečně bylo, většina však projevila ještě větší horlivost než předtím. Vůdkyně prohlásila, že obdržela vzkaz, ve kterém stálo, že svět byl ušetřen potopy právě kvůli věrnosti oné skupiny stoupenců¹¹.

2.1.4 Shrnutí

Remeš uvádí, že nenaplněná proroctví mohou být tímto způsobem řešena: „Historie dokazuje, že existují v podstatě tři možnosti. Buď se připustí, že vypočítané datum nebylo správné, a vyvodí se z toho ponaučení, že taková data není možné určovat. To je nejméně častý případ. Nebo se prohlásí, že co do počtu let byl výpočet správný, ale chybný byl výchozí bod, od něhož se výpočet odvíjel. Stanoví se nový výchozí bod a čeká se, zda takto opravený výpočet povede ke správnému datu. Případně se prohlásí, že správný byl výpočet i výchozí bod dějin, ale chybný byl výklad události, k níž se vztahoval. Nejčastěji tak, že nešlo o událost materiálního světa, ale o událost světa neviditelného: Kristus vstoupil do nejsvětějšího místa v nebeské svatyni a začal

---

Bible doopravdy říká [online]. 2009 [cit. 2010-09-18]. Dostupné na [www:http://www.watchtower.org/b/bh/appendix_10.htm](http://www.watchtower.org/b/bh/appendix_10.htm)

Oficiální stránky svědků Jehovových, *Co je Boží Království, Co Bible doopravdy říká, osmá kapitola* [online]. 2009 [cit. 2010-09-18] Dostupné na [www:http://www.watchtower.org/b/bh/article_08.htm](http://www.watchtower.org/b/bh/article_08.htm)

11 Festinger, 1963, *A Theory of Cognitive Disonance*, str. 258

vyšetřovací soud nad lidmi. Tak to říkají dnešní Adventisté o roku 1844. O božím království v roce 1914 hovoří zase dnešní Svědkové Jehovovi, že bylo skutečně ustanoveno - v nebi¹².“

Pro účely této práce je zajímavá varianta, kterou Remeš uvádí jako třetí. Jedná se o situaci, kdy náboženské společenství akceptuje oba rozporné momenty. Ve třech příkladech různých náboženských společností byla eschatologická předpověď vyhodnocena jako správně prorokovaná, ačkoliv k předpovídaným událostem nijak viditelně nedošlo.

2.2 Náboženský text a jeho výklad

Identita většiny náboženství je spojená s existencí a platností nějakých „svatých písem“ - nábožensky závazného textu. Existuje široké spektrum postojů, jež náboženství může k takovému textu zaujmout. Na jedné straně spektra je doslovné akceptování textu jako „Bohem seslaného“ a na druhé straně jsou možné různé liberální, osvobozené přístupy. Obvykle jsou svatá písma i hlavním normotvorným zdrojem, ale v některých případech může být náboženská norma s tímto textem v opozici¹³.

2.2.1 Trest smrti v judaismu

V judaismu je nejdůležitějším a nejstarším literárním pramenem a pravděpodobně je i hlavním normotvorným zdrojem Tanach¹⁴.

Tento zdroj pojímá trest smrti s naprostou samozřejmostí, uvádí příklady jeho

---

12 Remeš, 1998, *Numerologické spekulace a konec světa*, str. 2-3

13 Více viz. Kapitola 2.2.1 *Trest smrti v Judaismu*

14 Novotný, 2001, *Literární prameny judaismu*, str 8.

praktikování¹⁵ a výslovně nařizuje trestat smrtí některé přestupky:

7 Posvěťte se a buďte svatí, protože já jsem Hospodin, váš Bůh.

8 Dbejte na má nařízení a dodržujte je; já jsem Hospodin, já vás posvěcuji.

9 Kdo by zlořečil svému otci nebo své matce, musí zemřít. Svému otci a matce zlořečil, jeho krev padni na něho.

10 Kdo se dopustí cizoložství s ženou někoho jiného, kdo cizoloží s ženou svého bližního, musí zemřít, cizoložník i cizoložnice.

11 Kdo by spal s ženou svého otce, odkryl nahotu svého otce. Oba musejí zemřít, jejich krev padni na ně.

12 Kdyby někdo spal se svou snachou, oba musejí zemřít; dopustili se zvrhlosti, jejich krev padni na ně.

13 Kdyby muž spal s mužem jako s ženou, oba se dopustili ohavnosti; musejí zemřít, jejich krev padni na ně.

(Lev 20,7-15:)

Přestože byl trest smrti ve starověkém Izraeli vykonáván, postupem času došlo k zásadní změně náboženské normy a současný judaismus trest smrti razantně odmítá¹⁶. Přitom závaznost „svatých spisů“, tedy i výše uvedených příkazů, které ukládá Tanach, je ortodoxními směry judaismu chápána jako

---

15 Např. ukamenování muže, který v sobotu sbíral dřevo v (Nu 15,32)

16 „Když byl v Izraeli poprvé projednáván případ vraždy, aškenázský i sefardský vrchní rabín poslali ministru spravedlnosti telegram, v němž jej vyzývali k okamžitému zrušení trestu smrti a varovali soudní tribunál, že trest smrti je neslučitelný s učením judaismu a že je z pohledu židovského zákona hříchem. I díky jejich vyjádření, když byl o šest let později, v roce 1954, revidován trestní zákoník, trest smrti byl zrušen – s jedinou výjimkou: pokud byl obviněný shledán vinným ze spoluúčasti na genocidě a vlastizrady v době války. Od roku 1948 byla v Izraeli popravena jediná osoba: Adolf Eichmann, vykonavatel nacistického plánu na vyhlazení evropských Židů.“ (Polish, 2006, *Judaismus a nejvyšší trest*, str.10)

nepomíjející¹⁷. K pochopení této polarity je nutné si uvědomit, že dnešní judaismus čerpá z dalších normotvorných zdrojů¹⁸, kterými jsou dodatečná rabínská ustanovení a interpretace náboženských příkazů¹⁹. Rabínská normotvorná činnost se přitom pokouší postupovat takovým způsobem, který nenaruší autoritu a závaznost svatých spisů. Např. rabínské odmítnutí trestu smrti je realizováno následujícím způsobem:

„Tóra sice trest smrti v zásadě podporuje, jeho vykonávání však staví do cesty celou řadu překážek.“ (Polish, 2006) Některými z nich jsou např.: požadavek že „každý z 33 – 71 členů soudního tribunálu musí být naprosto čistý a spravedlivý, ale i jejich předkové musí být zcela bez poskvrny“ jinde: „obžalovaný nesmí být popraven, pokud proti němu nevypovídají dva (a v některých případech dokonce tři) očití svědkové. Každý z těchto svědků si musí být svou výpovědí natolik jistý, že by byl osobně ochoten vykonat rozsudek.“ (Polish, 2006)

Souhrn všech podmínek prakticky znemožňuje trest smrti vykonat. Např.

---

17 Tanach má status „svatých knih“ a „slova seslaného Bohem.“ Postoj, že Tóra je „neměnná a nezměnitelná“ se objevuje v Maimonidových 13 člancích víry, ke kterým se hlásí většina Judaistických skupin. (Novotný, 2001, *Literární prameny judaismu*, str. 8.)

Důraz na neměnnost příkazů je ještě zesílen samotnými slovy Tóry „Všechno, co vám přikazují, budete bedlivě dodržovat. „Nic k tomu nepřidáš a nic z toho neubereš.“ (Dt.13,1) Osobně jsem na toto téma uskutečnil rozhovor s jeruzalémským žákem Ješivy (židovská škola náboženského práva). Položil jsem mu otázku, zda by měl žid, který poruší sobotní přikázání být ve shodě s nařízením Tóry potrestán smrtí: „Ano, takový člověk i dnes zaslouží smrt, Tóra i v tomto bodu stále platí, ale současné podmínky nedovolují takový trest vykonat.“

18 „Judaismus s jeho důrazem na tradici však nelze omezit v jeho zdrojích na několik normativních spisů, ale vždy bude čerpat z velké škály často i vnitřně polemických a vnějšně různorodých literárních pramenů.“ (Novotný, 2001, *Literární prameny judaismu*, str. 9.)

19 „Rabínské spisy vznikly z velké části jako pokus o to, uzpůsobit Tóru, židovskou normu života, stále se měnícím životním podmínkám. Proces aktualizace Tóry vedl ke vzniku „ústní Tóry“. Tento proces je spojen především s výkladem Bible, ať už přímým odvozováním nových ustanovení či představ z textu Bible, nebo zpětným zdůvodněním určitého tradičního postoje hledáním příslušného biblického podkladu.“ (Stemberger, Günter, 1999, *Talmud a Midraš, Úvod do rabínské literatury*, str. 35)

požadavek „naprosté čistoty“ soudců i jejich předků, v praxi neověřitelný, se stává i nesplnitelným. Rabínská interpretace tímto způsobem rozsudek smrti neruší, ale stanovuje na základě výkladu biblického textu podmínky, které není možné splnit a proto je nutné i možné vykonání trestu smrti odmítnout²⁰.

2.2.2 Shrnutí

Na těchto příkladech je možné pozorovat, že náboženské elementy se mohou dostat do napětí, které společenství staví před otázku zachování identity²¹ daného náboženského směru²². Elementy, které by jinak byly rozporné (platnost proroctví vs. zkušenost s jeho nenaplněním, náboženská norma vs. norma svatých písem), jsou uvedeny v soulad díky určitému spojovacímu článku - redukci, kterou je v těchto případech nějaká nová informace - vhodná

---

20 Je zajímavé, že existuje muslimský hadís popisující příběh, ve kterém Židé odmítají náboženský přestupek trestat smrtí a Alláhův prorok je napomíná k prozkoumání Tóry. V následné konfrontaci se Židé pokoušejí klíčový text zakrývat rukou. V tomto hadísu Alláhův prorok vystupuje v roli toho, kdo Židy pokárá za obcházení Tóry a přiměje je k nápravě. (University of Southern California, Center for Muslim-Jewish Engagement, překlad *Sahih Bukari, Ctnosti a zásluhy proroka a jeho společníků*, svazek 4, kniha 56, číslo 829 [online] 2007-2009 [cit.2010-02-21]

Dostupné na: <http://www.usc.edu/schools/college/crcc/engagement/resources/texts/muslim/hadith/bukhari/056.sbt.html>

Židé jsou zde z perspektivy jiného náboženství kritizováni jako ti, kdo se odmítáním trestu smrti dostávají s psanou Tórou do rozporu. Je možné si představit, že podobné způsoby kritiky mohly vyvolávat potřebu judaismu odmítání trestu smrti nějakým způsobem „legitimizovat.“

21 Někteří Millerité po událostech r.1844 hnutí opustili, protože přestali považovat předpověď za platnou.

22 „Některé směry v judaismu neaspirují na závaznost Tanach: Např. pro liberální židovstvo je Božský duch součástí celého světa a je přítomen v každé lidské bytosti. Bůh není všemocná a zázraky konající osobnost [Rosenthal 1978]. Tóra není nedotknutelný artefakt, jak je tomu pro ortodoxní, byla totiž napsána lidmi. Tito lidé, ačkoli byli velmi učení a napsali ji inspirováni Bohem, se mohli zmýlit a učinit chyby. Tóra není nedotknutelná a je možné v ní dělat úpravy dle potřeb vyvíjející a měnící se společnosti, tak jak vyžaduje doba. Jsou příkázání, která už zastarala, nebo padly důvody jejich potřebnosti a tedy podle liberálních není třeba je dále dodržovat. Tóra totiž není zákonem, ale naukou [Pfeifer, Much 2000 :22; Rosenthal 1978: 18; Spiegel 2007:18]“ (Škaloudová, 2008, *Židovství v současné české společnosti*, str15 [online] 2008 [cit.2010-02-21]

Dostupné na www: http://is.muni.cz/th/136143/fss_b/bakalarska_prace-Skaloudova.doc

náboženská interpretace, která byla dodána²³.

Zdá se, že vznik této informace je až reakcí na napětí mezi rozpornými náboženskými obsahy. Osvědčí-li se interpretace jako redukce vhodná a funkční, stává se součástí oficiálního učení.

Tento proces je podobný opravě imaginárního stroje (oficiální náboženství), jehož součást začala dřít a skřípat (rozporný element) a stroj je vystaven riziku, že se zadře (oficiální doktrína se zhroutí). Nabízí se některou ze součástí vyměnit za jinou, (přehodnotit normu, postoj) ale údržbář (náboženské autority, myslitel, členové) chce součástku zachovat, protože je původní (ochrana původního učení, platnosti původního textu apod.). Proto je potřeba vynalézt novou součástku, vhodnou redukci, nebo mazivo, které skřípající segmenty vhodně sladí.

Je otázkou, proč chce „pomyslný údržbář skřípající součástku zachovat“, proč jsou vlastně náboženské rozpory řešeny právě tímto způsobem, jestliže se nabízí i jiná, přímočařejší řešení.

Pro lepší pochopení zákonitostí tohoto jevu je vhodný psychologický exkurz.

---

23 Informace vysvětlující nenaplněná proroctví

3 Teorie kognitivní disonance

V roce 1957 zveřejnil Leon Festinger ve stejnojmenné knize teorii kognitivní disonance. Obsahem této teorie je, že člověk usiluje o udržování určité vnitřní rovnováhy. Tato rovnováha je zvláštní druh souladu mezi tím, co člověk ví nebo čemu věří, a tím co dělá.

Elementy, které se mohou vzájemně dostávat do souladu nebo rozporu, jsou různé obsahy vědomí jako - znalosti, názory nebo přesvědčení o svém okolí, o sobě nebo o něčím chování. Protože jsou to elementy kognitivní povahy, jsou-li v souladu, jedná se o kognitivní konsonanci. Nejsou-li, jde o kognitivní disonanci.

Jako příklad tohoto souladu či nesouladu je uveden člověk, který je přesvědčen, že kouření není zdravé. Pokud tento člověk nekouří, je jeho znalost a chování v souladu, jedná se o konsonanci. Pokud ale ví, že kouření škodí a přesto kouří, nastává nesoulad a může prožívat kognitivní disonanci (Festinger str.2).

3.1 Povaha kognitivní disonance

Mohou nastat situace, kdy se obsahy vědomí dostanou do vzájemného rozporu. Tehdy nastává kognitivní disonance. K tomuto jevu Festinger uvádí poznatek, že existence disonance je pro člověka psychicky nepohodlná a motivuje člověka k její redukci, podobně jako pocit hladu motivuje člověka k jeho redukci (Festinger str.3). Nakonečný uvádí, že „čím je disonance závažnější, tím větší napětí vznikne a tím silnější je i tendence zbavit se tohoto napětí redukcí disonance.“ (Nakonečný str.114)

Člověk se také ve snaze zabránit disonanci bude aktivně vyhýbat situacím a informacím, které by mohly disonanci přivodit nebo zvýšit²⁴ (Festinger str.3)

Kognitivní disonance je mocným motivačním faktorem. Člověka tak mocně nutí k její redukci pravděpodobně proto, že se více či méně dotýká lidského sebepojetí²⁵.

3.2 Kognitiva

Kognitivní disonance vzniká rozparem kognitivních elementů. Tyto elementy jsou souhrn operací a pochodů, jejichž prostřednictvím si člověk uvědomuje a poznává svět i sebe samého. Festinger míní kognitivity všechny znalosti, názory, nebo přesvědčení o okolí, o svém nebo o něčím chování. (Festinger str.3)

Mezi některými kognitivity nemusí panovat žádná spojitost (např. jsem křesťan + sportuji) nebo jejich vztah může být v rovnovážném či nerovnovážném vztahu (jsem křesťan + ne/chodím do kostela). Ocitnou-li se ve vztahu disonance, mají tendenci vzájemně se ovlivňovat tak, aby byla obnovena jejich rovnováha. Např. začne-li člen nějakého společenství považovat navštěvované prostředí za „sektářské“, přizpůsobí tomuto poznatku i své chování, cítění apod.

Toto vzájemné „rovnání“ kognitiv, tak aby nebyly v rozporu, je jedním ze způsobů redukce jejich nesouladu. (viz. Kap. 3.4) Berkowitz vysvětluje toto chování jako vrozenou tendenci jednat v souladu se svými postoji. Podle něj je snaha „být čestný a upřímný“ součástí vnímání sama sebe (tzv. Self-

---

24 Proto např. nábožensky založený člověk, pokud si není svým náboženstvím jist (hrozí riziko disonance), nebude vyhledávat informace namířené proti náboženství.

25 „Disonance je nejsilnější v těch situacích, ve kterých je ohrožen obraz sebe samého“ (Nakonečný, 1998, *Encyklopedie obecné psychologie*, str. 116, citováno podle Aronson).

konceptu)²⁶.

3.3 Vznik kognitivní disonance

Kognitivní disonance vzniká příchodem nových událostí, nebo vejdou ve známost nové vědomosti, informace, které se dostanou do konfliktu s dosavadními zkušenostmi. Jako příklad takové informace Festinger uvádí někoho, kdo si je celkem jist svými znalostmi, že automatická převodovka je v autě zbytečná a je náhle zaskočen odborným článkem vychvalujícím právě automatickou převodovku (Festinger str.5). Moment rozporu mezi informací z odborného tisku a vnitřním přesvědčením o automatické převodovce je místem pro vznik kognitivní disonance²⁷.

Disonance ale vzniká i při absenci nových zkušeností nebo informací. Např. při rozhodování. A to z toho důvodu, že situace při rozhodování často nebývá černobílá a často člověk zvažuje pro a proti, volí „menší zlo“ nebo „větší dobro“. Jestliže musí vyslovit nějaký názor, zformovat určité rozhodnutí, je vždy přítomná disonance mezi kognitivou spojené s rozhodnutím již učiněným (např. koupě levného auta) a kognitivou, které nás motivovaly k rozhodnutí, jež původně přicházelo rovněž v úvahu - např. vědomí o kvalitách dražšího modelu auta. (Festinger str.5)

---

26 Berkowitz, 1969, *Advances in experimental social psychology*, str.29, citováno podle Aronson

27 Nabízí se paralela k vědeckým objevům zpochybňující protokolární výpovědní hodnotu Bible

3.4 Redukce kognitivní disonance

Podle Festingerova pozorování jedinec reaguje na napětí vyvolané dvěma vzájemně nekonzistentními elementy snahou o takovou změnu kognitivních struktur, které navrátí kognitivní soulad. Platí zde, jak již bylo výše řečeno, že kognitiva se vzájemně ovlivňují. Tj. změní-li se některý kognitivní element a vyvolá disonanci tím, že je s ostatními v nesouladu, mají ostatní snahu změnit se tak, aby nesoulad zanikl.

Např. změna životního postoje (konverze k islámu) následně ovlivní i chování – (navštěvování mešity, stravování halal²⁸) a dále změna chování (stravování halal) zase ovlivní jiný postoj – „to vepřové vlastně ani nebylo zdravé“. Takto probíhá úprava a harmonizace kognitivních elementů do celkového souladu. Tento proces, tj. redukce kognitivní disonance, probíhá tedy buď výše popsanou úpravou nebo odstraněním kognitivních elementů. Existuje ale ještě jeden způsob redukce a to formou *přidání nového kognitivního elementu*.

Jestliže v příkladu náboženského nesouladu (více viz. kap 2.2.) ortodoxní judaismus v určité fázi svého vývoje čelil skutečnosti nebo dokonce poukazování²⁹, že psaná Tóra nařizuje trestat smrtí některé přestupky a přitom se tak neděje, do rozporu se dostávala tato dvě kognitiva:

- a) přesvědčení, že všechny texty Tóry je nutné chápat doslovně a její příkazy jsou stále závazné
- b) kulturně historický a postojový vývoj náboženství, který vedl k tomu, že

---

28 Označení potravin, které muslimové mohou konzumovat (např. potraviny nesmí obsahovat vepřové maso)

29 Muslimské Hadísy (Viz. pozn. 20) a jiné texty, ve kterých Židé (kvůli odmítání trestu smrti) vystupují jako ti, kdo se odchylují od Tóry.

trest smrti byl stále méně praktikován až byl náboženskými autoritami zrušen³⁰.

V úvahu přicházely následující způsoby redukce vznikajícího nesouladu:

1. **Změna kognitivních elementů** – *behaviorálních, týkajících se vlastního chování*

Bylo by možné přizpůsobit tento element, který se týká chování – změnit náboženskou praxi a začít praktikovat trest smrti, tak jak je v Tóře nařízeno³¹.

2. **Změna kognitivních elementů** – *postojových, týkajících se vnější reality*

Je možné změnit postoj k Tóře jako k závaznému zdroji tohoto náboženství. Její právní postupy mohou začít být vnímány např. v dobovém a kulturním kontextu³². Taková úprava kognitivního elementu by ale pravděpodobně představovala i zásadní změnu náboženské identity ortodoxního judaismu.

3. **Přidání nového kognitivního elementu**

Použitím tohoto druhu redukce - přidáním nové informace (kognitiva) o

---

30 „Čtyřicet let před pádem Jeruzaléma, v roce 70 o.l., rabíni trest smrti zcela zrušili (Talmud Soncino, Sanhedrin, str. 161, poznámka 10). Než aby sami nařizovali provedení rozsudku smrti některou ze čtyř výše uvedených metod, rozhodli, že trest by měl být vykonán vyššími, božskými silami (Sanhedrin 37B, Ketubot 30A a 30B). Jinými slovy, tak hrůzný trest, jakým je odnětí lidského života, by neměl být svěřen do rukou omylných lidských bytostí, ale měl by být vyhrazen pouze Bohu“ (Polish, 2006, *Judaismus a nejvyšší trest*, str.9).

31 Tímto způsobem např. mají snahu řešit nesoulad mezi společenským životem a náboženskými příkazy někteří muslimové, prosazující zavedení trestního práva Šaría.

32 V podstatě postoj liberálního judaismu. Více k tomuto směru Viz. Pozn. 22

podmínkách znemožňujících trest smrti vykonat - je možné redukovat napětí kognitivní disonance takovým způsobem, který závaznost Tóry zachová (povinnost trestat smrtí je náboženstvím akceptována) a současně znemožní toto nařízení realizovat.

3.4.1 Shrnutí

V použitých příkladech, kdy byly náboženské rozpory uváděny různým způsobem do souladu, odpovídají všechny způsobu zachycenému v bodě 3. Jde o specifický způsob redukce kognitivní disonance a to *formou přidání nového kognitivního elementu*. Zbývá pokusit se vyjasnit, proč právě tento způsob je v některých situacích upřednostňován.

3.5 Rezistence kognitivních elementů ke změnám

Festinger uvádí, že kognitivní elementy mohou vykazovat různě velikou rezistenci ke změnám a v případě, že tato rezistence je u kognitivních elementů vysoká, jsou komplikovány ty způsoby redukce disonance, které vyžadují jejich změnu³³.

Např. ve Festingerově příkladu kuřáka, který čelí poznatku o škodlivosti kouření, by pravděpodobně bylo nejlogičtější redukovat vzniklou disonanci odmítnutím cigaret. V tomto případě ale může být behaviorální kognitivní element spojen s návykem na cigarety. V případě silného návyku bude tento element tak rezistentní ke změnám, že přijatelnější variantou se pro kuřáka

---

33 Festinger, 1963, *A Theory of Cognitive Dissonance*, str. 24

stane změna toho elementu, který má spojitost s věděním o okolní realitě. Ač se to může zdát neuskutečnitelné, kuřák se bude pokoušet přizpůsobit vlastní poznání reality svému chování. Bude vyhledávat informace bagatelizující škodlivost kouření a dokonce se pokusí o tom přesvědčit kromě sebe i své okolí. Může samozřejmě využít i poslední způsob a disonanci redukovat přidáním nového kognitivního elementu. V takovém případě bude např. zdůrazňovat nepoměr smrtelných následků kouření s následky automobilismu, čímž zmenší význam vlastní disonance. (Festinger str.22)

Některé elementy jsou vůči změnám rezistentní méně, například názory, ale již třeba postoje nebo přesvědčení mohou být silně rezistentní. Festinger popisuje, že za rezistencí kognitivních elementů proti změnám stojí nejrůznější důvody:

Změna některých kognitiv může představovat bolestivý nebo nepohodlný akt, může být vnímána jako ohrožující, může pro dotyčného představovat ztrátu, může být obtížná z toho důvodu, že kognitivní element je propojen s počtem jiných elementů. (Festinger str. 27) Z toho dále vyvozuje, že „rezistence vůči změnám bude určena mírou obtíží či ztráty, která musí být zdolána.“ (Festinger str. 25)

Člověk zkrátka není bytost, která by dokázala uskutečňovat všechny změny, jež jsou vyhodnoceny jako žádoucí. Změna některých kognitiv může být pro něj dokonce nemožná. Pokoušet se změnit chování, které je zatíženo emocemi jako např. strach, může být marnou snahou měnit něco, co je mimo lidskou kontrolu.

Důvodem rezistence jiných kognitivních elementů je jejich spojitost s realitou. Jestliže např. v historii křesťanství docházelo k některým rozporům

mezi církevním výkladem světa a poznatky astronomie³⁴, byl v určitý moment vědeckého poznání daný kognitivní element (např. otázka postavení Země a Slunce ve vesmíru) natolik prokazatelný, že se tím stal vůči změnám rezistentní.

---

34 Např. Galileo Galilei při obhajobě heliocentrizmu čelil nařčení, že jeho teorie je v rozporu s Bibli, například se žalmem 104:5 „Založil zemi na sloupích jejích, tak že se nepohne na věky věků.“ (Wikipedia, The Free encyclopedia. *Galileo Galilei* [online]. 2010-09-22 [cit. 2010-09-24] Dostupné na www: http://en.wikipedia.org/wiki/Galileo_Galilei)

4 Kognitivní disonance v náboženském prostředí

Kognitivní disonance v náboženském prostředí má svá specifika. Pomineme-li situace, kdy se náboženská společnost pokouší kognitivní disonanci cíleně navodit u nečlenů (např. jako součást strategie při misijních aktivitách) a dále ji využít ve svůj prospěch³⁵, může kognitivní disonance, jakožto silný motivační prvek, představovat pro společenství určité riziko. Při svém vzniku může být jednotlivými členy redukována úpravou nebo změnou náboženských postojů a vyústit v náboženskou konverzi k jinému vyznání, snahu o odštěpení, odchod ze společenství apod³⁶.

V některých společenstvích je prováděna selekce příchozích informací³⁷, která se může projevat zákazem určitého druhu literatury, zákazem navštěvovat jiné bohoslužby, navštěvovat kino apod.

Zdá se, že tato selekce informací může plnit roli určité prevence kognitivní disonance, protože účelem těchto omezení zpravidla je zřejmá snaha udržet u členů bezrozporné vidění světa³⁸.

Tato metoda není vždy úspěšná a také není vlastní všem náboženským společnostem, proto i v náboženském prostředí kognitivní disonance z nejrůznějších důvodů vzniká. Za určitých podmínek je redukována způsobem, který je zachycen v příkladech, a který je předmětem zkoumání této práce, tzn. *redukcí přidáním nového kognitivního elementu*.

---

35 Vojtíšek, *Nová náboženství jako společenský jev*, str. 3, [online] 2004 [cit.2010-08-21]
Dostupné na www: <http://www.sekty.cz/www/stranky/studie/2.pdf>

36 viz. Millerité, kteří po Velkém zklamání v r 1844 hnutí opustili

37 Štampach, 2000, *Co je a co není sekta*, str. 5-6 nebo Vojtíšek 2005, *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství* str. 108, 117, 125

38 „Čím méně má člověk perfektní a úplnou kontrolu nad informacemi, kterých dosahuje a nad událostmi, které se mohou stát v jeho okolí, tím snadněji může disonance vzniknout“ (Festinger, 1963, *A Theory of Cognitive Dissonance* str.4, přeložil Lukáš Poruba)

4.1 Redukce kognitivní disonance jako možný spouštěč změny náboženských postojů a změny náboženské identity

Jak již bylo výše řečeno, kognitivní disonance je silným motivačním prvkem k její redukci, neboť součástí lidského sebepojetí je touha jednat v souladu se svými postoji. Zároveň kognitivní disonance a její následná redukce může vyústit ve změnu většiny nebo všech kognitiv, což může představovat změnu identity³⁹.

Pokud se nějaká nově prožitá zkušenost dostane do rozporu s náboženským (ale i protináboženským) postojem a ten je následně upraven, může mít za následek náboženskou konverzi. Jde o jeden z psychologicky popsaných způsobů redukce kognitivní disonance⁴⁰. Ve výše uvedeném příkladu nenaplněné eschatologické předpovědi v kap. 2.1.1 někteří Millerité po roce 1844 opustili hnutí. Tito lidé osudného dne r. 1844 zaznamenali novou zkušenost, nový kognitivní element a tím byla ona neuskutečněná eschatologická předpověď. Tento element vyvolal silnou disonanci a motivoval úpravu dalších elementů (kterým byly „postoje Milleritů ke správnosti Millerova učení“). Tímto způsobem dotyční „přestali být Millerity“. Změnou náboženské identity by pravděpodobně prošel i např. ortodoxní žid, který by pod vlivem historických poznatků upravil svůj postoj (kognitivní element) k Tóře a následkem toho by ji začal považovat za dobově a kulturně podmíněný text⁴¹.

---

39 Např. Svědkové Jehovovi byli cca v r.1995 nuceni změnit jednu z patrně již neudržitelných doktrín. Tuto úpravu zároveň Vojtíšek označuje jako "změnu náboženské identity" svědků Jehovových. (Vojtíšek, 2009, *Vývoj společenství Svědků Jehovových* str. 85)

40 Redukce formou úpravy kognitivního elementu – v případě konverze - změna náboženského postoje

41 Ve zkratce postoj liberálního judaismu, více viz. pozn. 22

Změna takto zásadních náboženských postojů však není triviálním aktem. V náboženském prostředí je tomuto druhu aktu zpravidla přikládán zvláštní význam. Odklon od vykládaného náboženského postoje může být jako „hereze, blud“ dokonce potírán a trestán⁴². Z těchto a jiných důvodů je náboženský postoj pravděpodobně jeden z kognitivních elementů, který vůči změnám bude vykazovat silnou rezistenci.

4.2 Rezistence náboženských postojů ke změnám

Zdá se, že existuje více důvodů, které mohou stát v cestě změnám náboženských postojů.

1. V náboženském chápání některých společenství má neměnnost určitých postojů a „pravd“ zvláštní význam. Reprezentuje, někdy dokonce explicitně⁴³, neomylnost náboženských autorit. V tomto prostředí je změna některých náboženských postojů komplikována tím, že určité náboženské postoje mají status nezměnitelných dogmat.
2. Náboženské postoje mohou být klíčové tím, že odlišují konkrétní náboženství od jiných. S jejich existencí stojí a padá náboženská identita jednotlivce i celého společenství. Kromě toho, že náboženská identita bývá jednotlivcem chráněna, může na pokus o změnu klíčových

---

42 Např. křesťanská církev v minulosti ve spolupráci se světskou mocí herezi potírala a podle okolností i trestala smrtí. Trestní ustanovení proti heretikům zcela zanikly až vlivem osvícenectví. Např. dnešní římskokatolická církev herezi může trestat exkomunikací (Kol.aut., 1997, *Encyklopedie náboženství*, pojem Hereze, str.102)

43 Např. Edikt o papežské neomylnosti v *Lumen gentium* 25 [online] *Documents of the II.Vatican Council* [cit.2010-02-21]
Dostupné na [www:http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_cs.html](http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_cs.html)

postojů náboženská společnost jako na „heretickou“ reagovat velmi přísnými sankcemi⁴⁴. Ať už ztráta náboženské identity nebo sankce mohou být vnímány jako něco silně ohrožujícího, a proto i změna postoje, který by ji měl způsobit, bude pravděpodobně nesnadná.

3. Náboženské postoje jsou často v interkonexi s jinými postoji a psychologicky dotvářejí identitu osobnosti:

Tyto postoje se mění nesnadno, stejně jako postoje, které jsou podporovány jinými postoji téže kategorie⁴⁵. Např. postoje k sociálním otázkám o kterých pojednává určitý náboženský text, budou značně konzistentní, pokud zde figuruje i postoj k tomuto textu, jako k Bohem inspirovanému. Nakonečný uvádí, že postoje se tímto způsobem mohou spojovat v trsy a jsou vzájemně propojeny určitými kognitivními, emotivními i snahovými prvky a snadnost změny postoje pak závisí na stupni konsonance postoje s ostatními postoji, s nimiž tvoří trs⁴⁶.

4. Sherif a Sherifová (1956) užívají pojmu ego – postoje („ego-attitudes“); rozumí jimi postoje, které konstituují ego (identitu), a které se utvářejí v interakci s ostatními osobami, skupinami, sociálními institucemi atd. „Když jsou ego-postoje situačně vzbuzeny nějakým relevantním objektem, osobou, událostí, úkolem, situací nebo skupinou, jsou zkušenosti a chování individua charakterizovány jako včleněné do ega.“ Aktualizované ego-vztažné postoje se pak, jako elementy ega, vyznačují

---

44 Extrémním příkladem je např. trest smrti za „odpadlictví“ realizovaný v některých směrech Islámu (Fišer 2007, *Odpadlictví a Islám*, str 84)

45 Nakonečný, 1998, *Encyklopedie obecné psychologie* str. 222 srov. Festinger 1963, str. 27,

46 Nakonečný, 1998, *Encyklopedie obecné psychologie* str. 222

vysokou úroveň emocionality a emocionální dráždivosti a kontakt s jejich předmětem vede k vysoké úrovni aktivace individua. Jsou-li např. v ego zahrnuty pozitivní postoje ke katolické víře, bude jedinec vzrušován symboly této víry, ale i útoky na ni a bude mít výraznou tendenci bránit tuto víru jako ego vztažnou hodnotu, což znamená, že bude do jisté míry imunní vůči argumentům proti jeho vyznání, které bude bránit za všech okolností a ze všech sil⁴⁷.

Změna náboženského postoje může být komplikována různými důvody. Některé překážky takové změně kladou náboženské autority (viz. b.1) a v jiných případech mohou hrát roli různé obranné psychické mechanismy (viz.b.2,4)

4.3 Shrnutí

Náboženský postoj není jen výsledkem pragmatického vstřebávání informací o duchovním světě, ale utváří jej mnohem více faktorů a je silně emočně a existenčně zatížen. Např. v dějinách náboženství se ukazuje, že potřeba ochrany a zachování náboženských postojů může být tak silná, až dosáhne snahy eliminovat jakýkoliv vznikající rozpor „i za cenu lidských životů“ (např. trest smrti za herezi v dějinách křesťanství, islámu apod.)

Z těchto důvodů pravděpodobně budou v náboženském prostředí, kde má vysokou prioritu „věrnost učení, zjevené pravdě, tradici“, kognitivní elementy spojené s náboženskými postoji značně rezistentní vůči změnám. Dostanou-li se tyto elementy do rozporu s jinými, budou upřednostňovány takové způsoby

---

47 Nakonečný, 1998, *Encyklopedie obecné psychologie* str. 219

redukce, které umožní náboženské postoje nadále konzervovat.

Jedním z výše popsaných způsobů redukce, v takovém případě, je přizpůsobení tj. úprava ostatních kognitivních elementů nejsilněji rezistentnímu elementu, tomu, který je spojen s náboženským postojem. Úprava rozporů tímto způsobem může provázet náboženský extremismus a fundamentalismus (odmítnutí pokroku, poznatků vědy, všeho co se dostává s daným náboženstvím do rozporu, podřízení politiky a legislativy náboženským normám⁴⁸ apod.).

Avšak v případě, že je rozporný element z nějakého důvodu stejně silně rezistentní ke změně jako onen náboženský postoj, proběhne redukce přidáním nového kognitivního elementu⁴⁹. Nový kognitivní element, který má nejčastěji povahu dodatečné náboženské interpretace, zafunguje jako ono mazadlo umožňující stroji hladké fungování.

Právě tento způsob redukce byl sledován ve vybraných příkladech. I když může působit paradoxně, pro dané náboženství zafungoval jako vysvobozující způsob, jak zharmonizovat fundamentální náboženský postoj s rozpornými a „nepřizpůsobivými“ elementy.

---

48 Např. v některých muslimských zemích je tendence ustanovit náboženské právo šarí'a – systém norem pocházejících od Boha a přizpůsobit mu veškeré životní oblasti.

49 „Jestliže existuje silná disonance, která je menší než rezistence kteréhokoli ze zúčastněných prvků ke změně, může být tato disonance ještě redukována přidáním nového kognitivního elementu“ (Festinger, 1963, *A Theory of Cognitive Disonance*, str.28, přeložil Lukáš Poruba)

5 Praktická část

5.1 Cíle výzkumu

V teoretické části práce jsem se pokusil na příkladech různých náboženských společenství ilustrovat zkoumaný jev. Jednalo se o příklady kognitivní disonance, jejichž redukce proběhla přidáním nového kognitivního elementu a tento jev byl součástí oficiální věrouky daného náboženství. Následující praktická část práce je věnována terénnímu průzkumu. Předpokládal jsem, že zkoumaný jev bude možné pozorovat nejenom v historii náboženství a oficiálních náboženských interpretacích, ale i v soukromých životech nábožensky založených lidí. Mým záměrem bylo uskutečnit takové rozhovory se členy různých náboženských společností, kde by bylo možné zaznamenat přítomnost náboženského nesouladu či napětí. Cílem výzkumu bylo rozeznat případnou přítomnost kognitivní disonance a pokusit se identifikovat, zda dochází k některému z popsaných druhů redukce. V případě redukce formou přidání kognitivního elementu pak dalším cílem bylo rozeznat, jaká informace byla přidána.

5.2 Cílové skupiny

Pokusil jsem se vytipovat náboženské skupiny, u kterých jsem předpokládal možnost nábožensky prožívaného rozporu některých elementů. Zároveň jsem se pokoušel odhadnout elementy s podobnou nebo stejnou rezistencí ke změnám. Tím jsem chtěl zvýšit pravděpodobnost redukce formou přidání

nového kognitivního elementu⁵⁰.

Zaměřil jsem se na náboženské rozpory, jejichž řešení jsem nenalezl v oficiálních věroukách, protože mě zajímala řešení jednotlivců. V tomto kontextu by např. nemělo smysl zaměřovat se u jednotlivých členů Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi na disonanci vyvolanou nevyplněnými předpověďmi konce světa. Redukce této disonance konkrétním způsobem je předkládána jako součást oficiální věrouky⁵¹ a lze předpokládat shodu většiny členů společenství s touto věroukou.

5.3 Metoda výzkumu

Jako výzkumnou metodu pro zjišťování, zda k předpokládanému jevu dochází, jsem zvolil strukturovaný rozhovor. Určité body rozhovoru byly z mé strany dopředu připravené a měly za úkol ověřit rezistenci elementů a představit rozpor. Také měly za úkol vyvolat na tento rozpor u účastníka rozhovoru reakci. Někdy jsem mohl v rozhovoru přejít k těmto bodům přímo, ale někdy jsem považoval za vhodné učinit tak až po delším úvodu, v důvěrnější atmosféře. Podobně jsem někdy považoval za vhodné, přejít k dalšímu bodu rozhovoru až po uzavření předchozího tématu. Ve snaze o přehlednost všechny části rozhovorů neuvádím, ale přepisuji pouze jeho klíčové části.

V některých případech jsem rozhovor realizoval při osobním setkání, ale s ohledem na důvěrnost nebo na náboženské předpisy jsem rozhovory uskutečňoval i psanou formou pomocí

---

50 Viz poznámka 49 srov. Festinger, 1963, *A Theory of Cognitive Disonance*, str. 201

51 Viz. Poznámka 10

e-mailu nebo chatu⁵².

5.4 Biblický záznam o Hospodinově vyhlazovací válce

První návštěvu jsem věnoval libereckému sboru Jednoty bratrské. Tento sbor v 90. letech proslul svým příklonem k charismatické zbožnosti⁵³ a společně s jinými teologicky spřízněnými sbory se na světové scéně prezentuje jako společenství „evangelikální⁵⁴ s důrazem na Písmo⁵⁵“.

Z těchto důvodů jsem u členů tohoto společenství předpokládal silný důraz na autoritu Bible a na osobní vztah k Bohu jako dva důležité základy víry. Misie a šíření myšlenek v historii Jednoty bratrské se odehrávalo důsledně nenásilnou cestou. Za potenciálně rozporný element jsem proto zvolil pasáž ve Starém zákoně (1 Sam. 15,2-3), kde Hospodin Izraelcům nařizuje vykonat „vyhlazovací válku“:

2. Toto praví Hospodin zástupů: Mám v patrnosti, co učinil Amálek Izraeli; položil se mu do cesty, když vystupoval z Egypta.

3. Nyní jdi a pobij Amáleka; jako klaté zničíte vše, co mu patří. Nebudeš ho šetřit, ale usmrtíš muže i ženu, pachole i kojence, býka i ovci, velblouda i osla!“

---

52 Viz Poznámka 3

53 Vojtíšek, 2000, *Rozdělení dokonáno*, str. 11 – 12

54 Evangelikálové – teologický směr v protestantismu 18 stol. Vyžadoval uznání bezpodmínečné autority bible ve všech náboženských otázkách. Jako obrodné hnutí anglikánské církve stálo u zrodu metodistů, inspirovalo vznik náboženského fundamentalismu v USA, který mj. popírá evoluci ve stvoření (Kol.aut., 1997, *Encyklopedie náboženství*, str. 85)

55 Spalová Barbora, 2009, *Jednota bratrská globální i lokální*, str. 83

Předpokládal jsem rezistenci těchto elementů:

1. Víra v pravdivost biblického svědectví o Božím příkazu k hromadnému zabíjení žen a dětí
2. Pojetí Boha jako láskyplné a spravedlivé bytosti
3. Přirozený odpor k vyhlazovací válce.

Během nedělní bohoslužby jsem bez předchozího výběru oslovil tři členy tohoto sboru, zda by byli ochotni poskytnout mi krátký rozhovor pro účely bakalářské práce. Všichni tři byli k rozhovoru ochotní.

5.4.1 Rozhovor 1 (muž, člen libereckého sboru Jednoty bratrské)

Čím je pro tebe bible?

„Bibli chápu jako boží slovo, knihu inspirovanou Bohem a zapsanou lidmi. Je nutné rozlišovat, kdy je potřeba rozumět jejím slovům doslovně a kdy jde o podobenství. Schopnost rozlišení nám dá Duch Boží.“

Jak rozumíš veršům v 1 Samuelova 15,3 - dokážeš zde vnímat Boha jako spravedlivého a láskyplného?

„V tomhle místě jsem asi fundamentalista. Myslím, že tady nejde o obraz, ale že se to doopravdy stalo.“

Podle mě Bůh nějakým způsobem věděl co dělá. Ve své vševědounosti věděl, že žádný z těch lidí by se nikdy neobrátil a ti lidé tak dávno propadli zkáze.

Takže bylo takové zabíjení spravedlivé?

Kdyby byla naděje, že se obrátí, tak by to neudělal. Něco jako při potopě. Mám sice rozpor v tom, zda tu situaci Bůh nemohl řešit jinak, ale nechci nad tím spekulovat. To bych se stavěl nad Boha, abych rozhodoval, co bylo moudřejší udělat.

5.4.2 Rozhovor 2 (muž, člen libereckého sboru Jednoty bratrské)

Čím je pro tebe bible?

„Bibli chápu jako návod na „zmotýlování“ člověka. Jako se má larva připravit na zakuklení a přeměnu v motýla, tak má člověk díky Bibli být připraven na přeměnu v Nebešťana.“

Jak rozumíš veršům 1 Samuelova 15,3 - dokážeš zde vnímat Boha jako spravedlivého a láskyplného?

„Politicky i morálně to vypadá jako čistka, ale nebylo to možné jinak, protože kdyby se tak nestalo, nedostali by Izraelci zemi za dědictví a neuskutečnil by se plán Boží spásy. Není možné to brát morálně. Důvodem takové věci je Boží záměr. Bohu v té situaci nic jiného nezbylo. Podstatné je zde uskutečnění Boží spásy.“

5.4.3 Rozhovor 3 (muž, člen libereckého sboru Jednoty bratrské)

Čím je pro tebe bible?

„Bible je zjevené Boží slovo, ale zahrnuje knihy poetické i texty napsané před dvěma tisíci lety. K tomu je nutné přihlídnout k různým překladům, kdy každý překlad je svým způsobem i výkladem.“

Jak rozumíš veršům 1 Samuelova 15,3?

„Člověk byl stvořen s určitými pravidly pro život a v momentě, kdy je porušil a propadl zlu, propadl i smrti. Je to podobné příběhu o potopě. Nám se to zdá velmi kruté, že měli všechny vyhubit, ale šlo o běžnou praxi tehdejší doby, kdy se děly i mnohem horší věci. Je nutné si taky uvědomit, že šlo o národy, které podléhaly modloslužbě. Přinášeli např. božstvům lidské oběti. Šlo o to, pobít nepřátele, kteří představovali pro Izrael nejenom současnou hrozbu, ale i hrozbu v budoucnu.“

To by znamenalo, že existují důvody, které posvěcují vyhlazovací válku?

„Boha nevidím jako senilní bytost, který by nebyl schopen trestat. Nemohu to posoudit, zda to bylo spravedlivé, ale protože mám s Bohem dlouholetou zkušenost, tak věřím, že to spravedlivé bylo. Člověk nemusí něčemu rozumět, ale když je s tím dlouhodobá pozitivní zkušenost v jiných oblastech, může tomu důvěřovat i v těch, kterým zrovna nerozumí.“

5.4.4 Vyhodnocení

Uvedený verš byl chápán ve všech případech doslovně. Dotazovaní věřili, že tak jak je událost v Bibli zaznamenána se i stala. V rozhovorech byla rozeznatelná potřeba Boha dodatečně ospravedlnit: „Ve své vševědoucnosti Bůh věděl, že by ti lidé propadli zkáze (...)“ (1 rozhovor) „Bůh to nemohl řešit jinak (...)“ (2 rozhovor) „Šlo o národy, které užívaly lidské oběti (...)“ (3 rozhovor).

V těchto případech je již pravděpodobné, že zde vznikala nebo byla určitá

disonance mezi pojetím Boha jako spravedlivé bytosti a „biblickou genocidou“, kterou v textu Bůh nařídil. Uváděné informace („Bůh to nemohl řešit jinak“ ... apod.) nejsou v textu explicitně uvedené a zdá se, že mají za úkol doplnit okolnosti (přidání kognitivního elementu), za kterých teprve by zabíjení mohlo být aktem spravedlnosti. Ve dvou případech přesto určité napětí pravděpodobně přetrvávalo: „(...) mám sice rozpor v tom, zda tu situaci Bůh nemohl řešit jinak (...)“ (1 rozhovor), „(...) nemohu to posoudit, zda to bylo spravedlivé (...)“ (2 rozhovor). Domnívám se, že přidání kognitivní element v těchto případech nenastolil úplnou konsonanci, ale snížil disonanci na přijatelnou úroveň.

Situace během rozhovorů na mě působila tak, že zvolená metoda nebyla nejvhodnější formou pro tento druh výzkumu. Dotazovaní nebyli dostatečně dlouho dopředu informováni na téma rozhovoru a je možné, že až během rozhovoru museli „narychlo“ zaujmout postoj, který ještě nemusel být hotov a zformulovat jej. Vznik kognitivní disonance a její následná redukce se odehrává v určitém časovém úseku. Je možné, že použitá biblická pasáž je pro svou kontroverzní povahu méně častým zdrojem bohoslužebných kázání⁵⁶ - disonance tedy opakovaně nevzniká a potřeba ji jednou provždy redukovat není urgentní. Rozhovor by se pravděpodobně odehrával jinak, kdyby dotazovaní museli čelit rozhovorům nad tímto tématem opakovaně, nebo by akceptace tohoto biblického místa byla zdrojem společenského napětí.

---

56 „Jestliže disonance je přítomna, vedle snahy ji redukovat se bude člověk aktivně vyhýbat situacím a informacím, které by ji mohly zvýšit.“ (Festinger, 1963, *A Theory of Cognitive Dissonance*, str.3, přeložil Lukáš Poruba)

5.5 Korán a rovnoprávnost muslimek

Na české náboženské scéně působí řada muslimských konvertitek. Jedná se často o ženy, které se muslimkami staly až v dospělosti, např. na základě sňatku s cizincem⁵⁷ a dostaly se tímto způsobem do kontaktu s novým systémem norem a hodnot.

Hlavním normotvorným zdrojem v islámu je Korán. Podle islámského pojetí obsahuje Korán zjevení předané Bohem přímo, nebo skrze anděla Muhammadovi. Korán tedy podle toho není kniha v obvyklém smyslu, nýbrž psané, neměnné slovo Boží⁵⁸.

Nebylo by překvapující, kdyby některá vyjádření Koránu k postavení žen vyvolávaly u konvertitek – Evropanek určité napětí mezi náboženskou a osobní normou. Korán například obsahuje jakýsi „návod“, jak se má muž chovat v situaci, když jej žena neposlouchá:

Súra Ženy 4:34 Muži zaujímají postavení nad ženami proto, že Bůh dal přednost jedněm z vás před druhými, a proto, že muži dávají z majetků svých (ženám). A ctnostné ženy jsou pokorně oddány a střeží skryté kvůli tomu, co Bůh nařídil střežit. A ty, jejichž neposlušnosti se obáváte, varujte a vykažte jim místa na spaní a bijte je! Jestliže vás jsou však poslušny, nevyhledávejte proti nim důvody! A Bůh věru je vznešený, veliký.

Tento úryvek Koránu budí dojem, že odpovídá patriarchálnímu uspořádání společnosti. Některé české konvertitky ale obhajují islám jako náboženství

---

57 Fišer, 2006, *České muslimky*, str.24

58 Kol.aut., 1997, *Encyklopedie náboženství*, titul Islám, str. 121

ženu naopak zrovnoprávňující⁵⁹.

Zajímalo mě, jakým způsobem může být uváděn do souladu tento text Koránu s postojem k Islámu, který je chápán jako zrovnoprávňující. Předpokládal jsem rezistenci některých z těchto elementů:

1. Víra v doslovnou autoritu Koránu a jeho nařízení
2. Postoje vycházející z kulturních zázemí českých konvertitek

Protože osobní rozhovor s muslimkou se ukázal jako těžko uskutečnitelný⁶⁰, realizoval jsem jej e-mailovou formou. V některých případech byly součástí e-mailových odpovědí i odkazy na vlastní nebo názorově spřízněný blog, kde je tato problematika rozebírána podrobněji⁶¹.

5.5.1 Rozhovor 1 (žena, česká muslimka)

Islám si někdy veřejnost spojuje s útlakem ženy.

Některé muslimky ale údajně své náboženství vnímají naopak jako ženu zrovnoprávňující. Předpokládám, že vycházejí z Koránu. Pokud je to i Váš názor, zajímal by mě Váš postoj k veršům Koránu, které mluví o podřízeném postavení ženy nebo dokonce nabádají k bití žen - např.: 4:34.

Pro začátek bych vám ráda poskytla článek⁶², který částečně odpovídá na vámi uvedený verš. Dle anglického překladu verš zní takto:

---

59 Fišer, 2006, *České muslimky*, str.26

60 Viz pozn.3

61 Viz pozn. 62

62 Účastnice rozhovoru odkazuje na svůj blog [online] *Nařizuje Korán bití žen?*

"Muži jsou ochránci a podporovatelé žen proto, že Bůh nechal jedny předčít ty druhé a protože dávají z majetků svých (k jejich podpoře)." 4:34

Tento verš podrobněji rozebírá Ibn Kathír ve svém tafsíru ...

'Muži jsou ochránci a podporovatelé žen' což znamená, že muži jsou za ženy zodpovědní, starají se o ně, že 'Bůh nechal jedny předčít ty druhé' znamená, že muži jsou pro určité věci lepší.

V místě verše, kde se mluví o „bití“ se vykladači shodují na tom, že se náprava musí zjednat pomocí siwaku⁶³ (což je klacík velikosti zubního kartáčku). Jinými slovy, muž nesmí ženu silně bít nebo ji bít do obličeje! V hadísu si přečteme: "... a nebij do obličeje a neproklínej." Kromě toho Bůh říká o manželkách: "Jestliže vás poslouchají, nehledejte nic proti nim, protože Bůh je vysoký a veliký" (4:34).

Konec tohoto verše si také zaslouží úvahu. Na konci verše jsou použity dvě vlastnosti Boha, které se vztahují k velikosti. Velikost odrazuje od agresivního chování a od utlačování slabých i od jakéhokoli jiného nečestného jednání. Ve všem, co bylo uvedeno, Bůh přitahuje pozornost mužů na to, aby byl jejich vztah k manželkám čestný, něžný a důstojný.

Pozvednutí a osvobození ženy v islámu osobně vnímám jako osvobození od otroctví módy, nároků západní společnosti na ženu a ocenění ženy takové, jaká je. Pro to, proč byla stvořena. V dnešní společnosti se velmi těžko žena prosazuje, pokud se chce oblékat cudněji a stejně tak má problém být uznávána za největší práci, kterou dělá - být matkou. I přesto, že za každým prezidentem, myslitelem a velikánem stojí právě jeho matka.

[cit.2010-09-29] Dostupné na www: <http://imane.sblog.cz/2007/02/03/150>

63 Siwak (též mishwak, miswaak, sewak) je klacík, který je používán pro ústní hygienu. Více viz. Wikipedia, The Free Encyclopedia [online] 2010-08-18 *Miswak* [cit.2010-09-29] Dostupné na www: <http://en.wikipedia.org/wiki/Miswak>

5.5.2 Rozhovor 2 (žena, česká muslimka)

Islám si někdy veřejnost spojuje s útlakem ženy.

Některé muslimky ale údajně své náboženství vnímají naopak jako ženu zrovnoprávňující. Předpokládám, že vycházejí z Koránu. Pokud je to i Váš názor, zajímal by mě Váš postoj k veršům Koránu, které mluví o podřízeném postavení ženy nebo dokonce nabádají k bití žen - např.: 4:34.

No, myslíte, kdybych si já nebo ostatní české ženy, co konvertovaly, vnímaly postavení ženy jako utlačující bytosti, že by někdy islám přijaly? Myslím, že můžu mluvit za většinu (spíš i všechny) takové ženy, že to bereme právě naopak a Islám nám dává víc práv než naše společnost.

Interpretací příslušného verše existuje plno, v tomto článku, který jsem Vám poslala⁶⁴ je takové shrnutí, proto se mi zdálo zbytečné psát vše znova. Stejně bych vyhledala na netu nějaké vysvětlení, protože sama bych si vysvětlení Koránu psát netroufla. Přece jen do vzdělání šejcha mi ještě "krapet" chybí. Proto jsem spíš uvedla něco z praxe.

Na výklad existuje názorů více, od závadějícího překladu⁶⁵ až po překlad správný, jen špatně pochopený⁶⁶. Já osobně se přikláním k tomu nesprávně pochopenému. Výklad Koránu se děje také dle toho, co Muhammad za svého

---

64 V tomto případě byl součástí odpovědi odkaz na článek jiné české muslimky Kateřiny Králové [online] 2009-01-12 *Odpověď panu Davidu Pavlovi Černému* [cit.2010-09-29] Dostupné na www: <http://katerinakralova.blog.idnes.cz/c/65125/Odpoved-panu-Davidu-Pavlovi-Cernemu.html>

65 V polemice kolem tohoto verše Kateřina Králová (viz. odkaz v pozn. 64) uvádí, že výraz „bijte je“ bývá někdy překládán jako „opustte je“.

66 Viz symbolické bití „siwakem“ v rozhovoru 1.

života dělal či řekl a řekl něco v tom smyslu, že „... kdo bije svou ženu, nepatří k muslimům⁶⁷“.

Na ženu mlátícího debila můžete narazit úplně všude a neřekla bych, že muslimové mají větší procento mlácených žen. Většina lidí (většinou kritizujících islám) se soustřeďuje právě na tento verš, ale rozsah tématu „žena v islámu“ je mnohem širší a pokud se někdo islámu opravdu věnuje a má snahu pochopit, tak vidí i to kolem. Islám mi dal svobodu a pokud se správně aplikuje, tak ženě poskytuje mnohem větší práva a respekt než společnost neislámská ... toť můj názor.

Zažila jsem manželství s nemuslimem, zažívám manželství s muslimem, a ten rozdíl je dost patrný. Netvrdím, že každý nemuslim je stejný, tak jako není stejný každý muslim, jen taková je má zkušenost.

5.5.3 Příklad 3 (česká muslimka)

K předešlým dvěma odpovědím by se dala přiřadit i odpověď české muslimky zveřejněná v blogu⁶⁸, na který mne odkazovala i předešlá účastnice rozhovoru. Autorka v něm reaguje na polemiku vyvolanou jiným blogovým příspěvkem⁶⁹.

„Z celkového tónu Koránu vyplývá, že muži a ženy jsou rovnocenní a že by se měli stejně (jako obecně všichni lidé mezi sebou) k sobě vzájemně chovat

---

67 Tento Mohamedův výrok se nepodařilo vyhledat a účastnice rozhovoru rovněž nedokázala specifikovat, kde je možné jej najít.

68 Viz poznámka 64

69 David Pavel Černý [online] 2009-01-11 *Muslimkám, zvláště konvertitům* [cit.2010-09-29] Dostupné na www: <http://davidpavelcerny.blog.idnes.cz/c/65064/Muslimkam-zvlaste-konvertitum.html>

spravedlivě a soucitně. To, že jsou rovnocenní však neznamená, že mají v životě stejné úkoly nebo mají stejné vloh.

A nyní k verši, který v jednom z méně přesných překladů, bohužel velmi rozšířeným i v češtině, zní:

4:34 Muži zaujímají postavení nad ženami proto, že Bůh dal přednost jednom z vás před druhými, a proto, že muži dávají z majetků svých (ženám). A ctnostné ženy jsou pokorně oddány a stráží skryté kvůli tomu, co Bůh nařídil strážít. A ty, jejichž neposlušnosti se obáváte, varujte a vykažte jim místa na spaní a bijte je! Jestliže vás jsou však poslušny, nevyhledávejte proti nim důvody! A Bůh věru je vznešený, veliký.

Podíváme-li se na význam arabských slov a přijímaný výklad tohoto verše, dostaneme se zhruba k tomuto: Muži jsou ochránci a podporovateli žen (slovní spojení, že jsou stupeň nad ženami, vyjadřuje v tomto smyslu povinnost, kterou muži mají navíc v porovnání s ženami, tedy povinnost ženu materiálně zajistit a samozřejmě z tohoto vyplývá pro ženu i povinnost loajality k jejímu manželovi, ale smysl tohoto verše musí být vnímán v kontextu vztahu muže a ženy tak, jak byl popsán výše a vyjádřen v mnoha dalších verších, tedy v kontextu harmonie a tolerance, dávání a přijímání) to, co je česky přeloženo jako: „(...) protože dal přednost jednom před druhými (...)“ by bylo přesněji vyjádřené, jako: „protože Bůh učinil jednoho z vás silnějšími, schopnějšími tj. Schopnějšími uspět ve vnějším světě, v zajištění provize a bezpečí“, opět nejedná se o vyjádření toho, že ženy by byly méně hodnotné, nýbrž o zdůraznění schopnosti mužů v tom o ženu se postarat. Následuje rada manželovi, jak řešit rozepře, pokud on plní své povinnosti a přesto manželka účelově jedná proti němu. Má nejprve manželku slovně pokárat a vysvětlit,

proč to, co ona dělá, není vhodné, tedy: „varujte je“, poté má muž přestat s intimním životem se svou ženou, a pokud i přesto žena dále benevolentně a vážně poškozuje svého manžela, přichází ona část „bijte je“ (jejíž překlad je podle mého názoru zavádějící) mnohem lépe by odpovídal např. výraz „uhod'te je“, které v sobě nemá takový brutální podtext jako „bijte“. Za zmínku možná stojí, že někteří učenci dokonce zašli tak daleko, že dokazují, že v tomto případě slovo použité pro „uhodit“ má podle jistých arabských gramatických pravidel jiný význam, spíše jako: „opust'te je“, nicméně tento názor je menšinový a většina učenců se shoduje, že vskutku, jako nejzazší prostředek k pokusu o „ukáznění“ ženy, která opakovaně a zdůrazňuje závažně jedná proti svému manželovi, má manžel právo ji uhodit. A skutečně existují i pojednání o tom, jakým způsobem, tedy takovým, aby ženě trvale neublížil, nesmí ji uhodit do tváře a celkový efekt by měl spíše být něco jako probuzení z transu. Každý jsme jiný a možná v některém případě, když se žena dostane do určitého stavu, který hraničí s hysterií, takové plesnutí možná pomůže. Také stojí za úvahu pořadí, jaké je v tomto verši uvedeno, tedy, že pokud už by se muž měl uchýlit k takovému pokusu o vyřešení neshody, měl by to použít jako poslední z možností a samozřejmě ve stavu, kdy není ovládán vztekem.“

5.5.5 Shrnutí:

Ve svých reakcích opravdu české muslimské konvertitky uvádějí, že Islám považují za náboženství, které postavení ženy spíše chrání:

„(...) osvobození ženy v islámu osobně vnímám jako osvobození od otroctví módy, nároků západní společnosti na ženu a ocenění ženy takové, jaká je (...)“
(1 příklad).

„Myslím, že můžu mluvit za většinu (spíš i všechny) takové ženy, že to bereme právě naopak a islám nám dává víc práv, než naše společnost (...)“ (2 příklad).

„Z celkového tónu Koránu vyplývá, že muži a ženy jsou rovnocenní (...)“ (3 příklad)

První část verše, který hovoří o postavení muže nad ženami, byl v jednom případě označen jako špatně přeložený (1 příklad) v příkladech 2 a 3 bylo „postavení nad ženami“ interpretováno nikoliv hierarchicky, ale jako „povinnost navíc“, kterou mají muži nad ženami.

Další část verše, která pojednává o bití žen, všechny dotazované dobře znaly a bylo zřejmé, že se s touto problematikou nesetkaly poprvé. Tato problematika se ukázala jako již dříve zodpovězená⁷⁰. Je pravděpodobné, že onen verš je jakožto „problematický“ uváděn kritiky islámu jako sporný s evropskými hodnotami⁷¹ a v českých muslimkách vyvolává potřebu uspokojivé odpovědi v této polemice. Toto téma je evidentně již určitou dobu v komunitě českých muslimek diskutováno a možná by se dalo mluvit o nalezení určitého konsenzu při výběru vhodné interpretace. Poukazoval by na to např. styl odpovědí v uskutečněných rozhovorech⁷². Znamenalo by to, že pokud onen verš někdy vyvolával určité napětí, např. ve vztahu k evropsky chápanému postavení žen, vhodné interpretace, které toto napětí úspěšně tlumí, jsou některými českými muslimkami šířeny (např. formou diskusních fór a

---

70 Viz odkazování na vlastní nebo cizí texty, kde je již tato problematika řešena

71 Jak je zmíněno v rozhovoru 2., jak zmiňuje původce polemiky v příkladu 3., nebo jak kritizují některé protiislámsky zaměřené servery [online] *Quo vadis, EU?* [cit.2010-09-29] Dostupné na www: <http://eurabie.blog.cz/> nebo [online] *Pravda o islámu* [cit.2010-09-29] Dostupné na www: <http://pravdaoislamu.cz/>

72 Viz pozn. 70

blogů) a sdíleny. Je možné, že tyto interpretace již „zdomácněly“ v komunitě českých muslimek jako vhodný způsob, jak tento problém uchopit.

Některé ze zaznamenaných interpretací by se s úspěchem daly považovat za zkoumaný způsob redukce kognitivní disonance. Např. použití „siwaku“ je něčím, co není v Koránu obsaženo a jedná se o dodanou informaci, která dává celému kontroverznímu tématu zcela jiný rozměr. Bití za pomoci siwaku je interpretováno jako pouze „symbolické klepnutí“. Jinde je výraz „bijte je“ spojován s momentem, kdy muž ženu uhodí, aby jí pomohl od hysterického záchvatu. Taková interpretace umožňuje tento verš v Koránu akceptovat i muslimce, pro kterou by bylo bití ženy ve svém původním významu nepřijatelné.

5.6 Předmanželský sex v křesťanství

Otázka předmanželského sexuálního života je téma, které je aktuální pro plno mladých křesťanů. K tomuto tématu přistupují různé církve s různě velkým důrazem, ale dalo by se obecně říci, že oficiální křesťanská norma požaduje zdržování se předmanželského sexuálního života.

Na druhé straně společenská norma je v tomto směru odlišná a předmanželskou zdrženlivost nevyžaduje. Zároveň sexualita je silou tak mocnou, že snaha podřídit ji náboženským normám, nemusí být vždy úspěšná. Proto jsem předpokládal, že zde křesťan může prožívat napětí či pocit rozporu mezi osobním přesvědčením, ve kterém uznává náboženské normy a osobním životem, ve kterém jako člověk selhává při jejich plnění. Zajímalo mě, zda i zde může být snaha případný nesoulad redukovat přidáním nového

kognitivního elementu. Za účelem rozhovoru jsem oslovil několik křesťanů. Zaměřil jsem se tedy pouze na ty, kterým se nepodařilo náboženské normě dostát.

5.6.1 Rozhovor 1 (muž, bývalý člen Církve adventistů sedmého dne)

Domníváte se, že Bible se k předmanželskému sexu staví odmítavě?

Ano, myslím si, že Bible se k předmanželskému sexu odmítavě staví. Apoštol Pavel například varuje, že když už to snoubenecký pár nemůže "vydržet", mají se vzít, aby mohli myslet i na jiné věci. Ve Starém zákoně je nařízení, že kdo se vyspí se svobodnou dívkou, musí si ji vzít a jejímu otci musí zaplatit "pokutu".

V době, kdy to bylo aktuální, jednal jste v souladu nebo v rozporu s biblickým požadavkem v této oblasti?

Pokoušel jsem se sladit svůj život s biblickým požadavkem, ale moc se mi to nedařilo. Od určité doby jsem těchto snah nechal. Nevybíral jsem si partnerku podle toho, jestli je křesťanka. Takže, když jsem se pak zamiloval do nekřesťanky, přišlo mi absurdní, dát jako muž v tom vztahu sexuální oblasti stopku, až dokud si mě ona nevezme.

Prošel váš postoj k předmanželskému sexu, nějakým vývojem? Stal se více nebo méně odmítavým?

V době mého raného křesťanství jsem měl poměrně radikální postoje k mnoha věcem a chápal jsem Bibli, jako normu pro veškerý život. Proto i k předmanželskému sexu jsem se stavěl ze začátku jednoznačně odmítavě. Pak

jsem v osobním životě opakovaně zjišťoval, že tento biblický požadavek nezvládám. Ze začátku jsem se tím dost trápil. Později jsem začal uvažovat, čeho zlého se tím vlastně dopouštím. Vyhodnotil jsem to tak, že bible se snaží především ochránit ženu (možná i muže) před zneužitím a svobodným rodičovstvím a oba dva před „roztržením pevně semknutého“, tj. ti, kdo se již poznali intimně, jsou spojeni zvláštním poutem a když se rozejdou, tak si způsobí duševní zranění s dlouhodobými, možná trvalými následky. Novou normou se mi stalo předsevzetí vyhýbat se nezávazným vztahům. Známost jsem vždy navazoval jako „vážně míněnou“ (což některé holky samozřejmě dost děsilo) a než se vztah dostal do intimní fáze, snažil jsem se mít jasno v tom, zda jsem připraven si partnerku případně vzít. I když jsem jí to třeba neřekl. Takže můj náboženský postoj se v tomhle dost změnil. Začal jsem se na tuhle otázku dívat podstatně smířlivěji. Postupně jsem se začal dívat smířlivěji i na ostatní náboženské požadavky.

Jaké třeba?

Třeba na zákaz práce v sobotu, povinnost chodit do kostela, apod.

5.6.2 Rozhovor 2 (žena, bývalá členka Církve milosti)

Domníváš se, že Bible vyžaduje předmanželskou zdrženlivost?

Církev říkala, že ano. Dle mne to přímo v Bibli řečeno není, pastor však našel odpověď z Bible na všechno. Nikdo s ním nediskutoval. Kluci v církvi se skutečně nikoho ani nedotkli. Nebo jsem si to myslela. Ani moje nejlepší kamarádka mi nic neřekla. Já jí také ne.

Byli u nás tací, kteří přišli v páru již do církve – tam to bylo jiné. V církvi

byli „svatí“ a v soukromí tak, jak byli spolu zvyklí. Nikomu však nikdy nic neřekli a dávali si velký pozor, aby je nikdo neviděl. Po pár letech se vzali a nově příchozímu klukovi (dnes mému manželovi) to řekli. Jinak bych tomu nevěřila, dala bych za ně ruku do ohně.

Jsou (nebo byla) tato biblická nařízení pro tebe závaznou normou?

Dřív 100% ano. Dnes 100% ne. Kluka z církve jsem si nevybrala a normální kluk nekupuje zajíce v pytli. Můj vztah a vztah minimálně třech dalších holek – nejdřív jsme spolu začali chodit a pak přišel do církve. Nezapálený, neunešený Kristem, Bohem, Biblickou školou. Normální věřící, který chce Boha poznat, ale kvůli tomu nepojede do Baltimoru.

V době, kdy to bylo aktuální, jednal/a jste v souladu nebo v rozporu s biblickým požadavkem v této oblasti?

Do začátku vztahu s nově věřícím – v souladu se vším.

Prošel váš postoj k těmto požadavkům, nějakým vývojem? Stal se k této biblické normě více nebo méně odmítavým?

Hmm, dnes bych to asi popsala takto. Byla jsem zapálený věřící, který učiní vše, co mu pastor řekne. Bohužel jsem po prvním či druhém sexu přišla do jiného stavu (přestože jsem s ním začala chodit, věřila jsem, že budu zdrženlivá, nebrala jsem žádnou antikoncepci). Tak jsem šla za pastorem, že se milujeme a chceme se vzít, jestli by nás neoddal. Nikdy nezapomenu, jak jsem se cítila. Hrozně, hrozně špinavá, hříšná. Opovržení hodná. Tenkrát jsem si uvědomila, že mi nedal žádnou milost, milosrdenství, o kterém tak rád kázal. Oddal nás.

5.6.3 Shrnutí:

V prvním příkladu se pravděpodobně opravdu náboženská norma dostávala do střetu s osobním životem. Dotazovaný se pokoušel náboženské normě dostat, což se nedařilo a tento nesoulad prožíval negativně „(...) dost jsem se tím trápil (...)“ Z rozhovoru však nevyplývá, že by byla tato disonance redukována přidáním nového kognitivního elementu. Naopak z jiné části rozhovoru je zřejmé, že redukce proběhla úpravou jednoho z rozporných elementů. Konkrétně elementu spojeného s postojem. „Novou normou se mi stalo předsevzetí ... náboženský postoj se v tomhle dost změnil (...)“

Ve druhém příkladu došlo také ke střetu náboženské normy a chování. Tento nesoulad byl prožíván silně negativně „(...) cítila jsem se hrozně, hrozně špinavá, hříšná. Opovržení hodná (...)“. Zde došlo k tomu, že chování přestalo být (uzavřením sňatku) v rozporu s náboženskou normou, skončila tedy i příčina stavu, který mohl být prožíván jako disonantní. Přesto později došlo ke změně náboženského postoje. Je otázkou, zda vlivem prožité kognitivní disonance.

V obou uvedených případech se nepodařilo pozorovat zkoumaný jev – úpravu kognitivní disonance přidáním nového kognitivního elementu.

5.7 Křesťanští homosexuálové

Zkušenost ukazuje, že někteří z žen nebo mužů, kteří jsou sexuálně zaměřeni

vylučně nebo převážně na osoby stejného pohlaví, jsou věřícími, tedy ne pouze matrikovými křesťany. Znamená to, že chtějí žít podle Boží vůle. Je pro ně těžko řešitelným problémem, co si mají počít se svou pohlavní orientací⁷³. Předpokládal jsem, že zde snadno může vzniknout nesoulad mezi homosexuální orientací a křesťanskými náboženskými normami.

5.7.1 Rozhovor 1. (muž, katolík)

Máš dojem, že se tvoje orientace dostává do konfliktu s církví, s biblí nebo s tvým svědomím. Jestli ano, jak se s tím srovnáváš?

Pohled Bible: „Pojďme, naplňte zemi, podmaňte si ji a množte se.“ To se praví v Bibli. Zde to je na straně jedné, že homosexuální páry nemohou naplnit to plození - zde rozpor s Bibli je. Pohled Bible: „Milujte se navzájem tak, jak já jsem miloval Vás.“ Zde se nepíše jak, koho, kdy a proč.

Pohled církve: S homosexuály jedněme citlivě a podporujeme je v celibátu. Když mi pan biskup řekl, jestli nejsem „homosexuálem proto, že je to moderní“, tak mě docela pobavil. Je těžké se s touto orientací vyrovnat.

Bible, církve a život v praxi: Uvedu příklad z nedávna, odbočím, ale souvisí. Nemanželský sex - stal se (ne mě, ale kamarádovi) a on se mě ptal na můj názor. Napsal jsem mu: Pán u soudu se tě nebude na prvním místě ptát, jestli sis Andulku vzal a jestli jsi byl dobrým manželem či druhem, ale bude se ptát na to, zda jsi byl dobrým otcem Pepíka či Barborky, kteří se vyklubali z vašeho milování. A toto je i pro mě podstatné. Boha nemám za konzervativce. Pokud budu milovat kluka a mít k němu odpovědnost, vážný vztah, tak to není o tom

---

73 Str. 1, Redakční rada čtvrtletníku L+G Logos, Křesťané a homosexualita, OPÁL, Praha 1995

zda spím s Vendou či Mařenkou. Odmítám diskotéky typu gay párty, i když jsou lepší pro rozhřešení. Úlety někteří kněží rozhřeší snadněji než vztahy. Setkal jsem se s přístupem: „pokud vztah nemáš, rozhřešení dostaneš.“ Pokud vztah mám - měl bych mít smůlu? Myslím si, že užít si s pěti, deseti na pařbě není ono, je to jen o vyřešení toho, že mi semeno tlačí na mozek. Vztah je u mě o tom - že společně žijeme, pomáháme si a proto i ten vztah projevem lásky stvrzujeme v posteli. Ale není to o tom sexu jenom.

Mám to teď těžší, přítelem se stal katolický kněz. Pro rozhřešení chodím ke knězi, který gay komunitě rozumí.

I v církvi jsou lidé - jenom lidé a faráři nejsou svatí, a to díky mému zaměření mám možnost vidět. Nemyslím jen v otázce sexuální.

Útěchou jsou apoštolové: Pavel pronásledoval křesťany a stal se učitelem národů, Petr zapřel Krista a dostal klíče od Nebeského království, Jan měl bdít (společně s Petrem a Jakubem) v Getsemane a spal, a přesto se stal učedníkem, kterého Ježíš nejvíce miloval.

I apoštolové byli pěkní pacholci a proto píši - Kristus není konzervativec. Myslím si, že se nebude ptát, koho jsi miloval, ale jak jsi ho nebo ji miloval.

5.7.2 Rozhovor 2. (muž, katolík)

Čím je pro tebe bible?

Kniha života.

Chápeš bibli tak, že její příkazy jsou pro tebe závazné?

Ano, jsou.

Domníváš se, že homosexuální chování je v rozporu s biblickými příkazy

Ano.

Dostáváš se ve svém životě v téhle oblasti s biblí do rozporu?

No teď už tak ani ne, ale předtím, když jsem měl nějaké ty vztahy a sex, tak ano.

Vzpomeneš si, čím sis to své chování zdůvodňoval?

Tak, že když mi jde o lásku a ne jenom o sex, že to nevadí, že to dělají i věřící, že to dělají i kněží, atd., atd., důvodů jsem si vždycky našel až až...

A co si myslíš, že způsobilo, že toto zdůvodňování nebylo účinné?

Tak ale nakonec bylo, ne? Prostě jsem asi tehdy neměl vůli s tím přestat, a potom, když jsem tu vůli měl, tak jsem přestal a už nepotřebuji žádné zdůvodňování.

5.7.3 Shrnutí

V prvním případě dotazovaný nevnímá závažný rozpor své orientace s křesťanstvím nebo s Biblí, svou normu pro tuto životní oblast opírá o postoj k Bohu, „který není konzervativce“. Z rozhovoru není zřejmé, zda tento postoj je „původní“, nebo je až výsledkem redukce napětí v minulosti.

Určité napětí se objevuje ve vztahu k církvi, ale na druhou stranu je zde informace, že v podobném dilematu se ocitají samotní církevní představitelé. Tím se zdá být závažnost disonance snížena. Relativizaci závažnosti prožívaného rozporu porovnáváním s jinými skupinami popisuje Festinger v

příkladu kuřáka, který závažnost disonance snižuje porovnáváním s oběťmi automobilového průmyslu. V tomto případě se jedná o redukci formou *přidání nového kognitivního elementu*.

Ve druhém případě dotazovaný dříve určité napětí patrně prožíval a pokoušel se nějak své chování zdůvodňovat, později ale plně sladil svůj život s náboženskou normou, tedy redukoval kognitivní disonanci úpravou kognitivního elementu spojeného s chováním.

5.8 Neúspěšná jasnozřivost

Astrologie, práce s kyvadlem, výklad tarotových karet jsou disciplíny, které v současné době podléhají značné popularizaci a komercionalizaci⁷⁴. Přesto lze mluvit o tom, že společně s řadou odlišných esoterických praktik dnes tvoří soubor myšlenkových proudů s náboženskými rysy, které někdy bývají sjednoceny pod názvem Hnutí nového věku⁷⁵.

Následující rozhovor pravděpodobně nemapuje typické náboženské prostředí, ale lze mluvit o osobně prožívané duchovnosti. Mezi ostatní rozhovory jsem jej zařadil právě proto, že i tento duchovní přístup má na dnešní náboženské scéně své místo vedle tradičních náboženství a i on může procházet konfliktem rozporů, které by se daly označit jako konflikty náboženské víry.

Pro rozhovor jsem vybral stoupenkyni různorodých duchovních praktik, které jsou hnutí nového věku přiřazovány (víra v reinkarnaci, mimořádné lidské schopnosti, éru indigových dětí, astrologii, zenový buddhismus apod.). Jako

---

74 Viz. např. provozování výkladu karet a věšteství jako živnosti a obliba televizní vysílání pořadu televize Prima „Volejte věštec“

75 Nebo také New age, viz. Dingir 2/2003

potenciálně rozporné body jsem vnímal její silnou důvěru v jasnovidné schopnosti některých lidí a případy, kdy jejich schopnosti prokazatelně selhaly.

5.8.1 Rozhovor 1 (žena, bez náboženské příslušnosti)

Kdo si myslíš, že jsou vykladači karet, astrologové apod.?

Jsou to lidé, kteří nahlíží do osudu člověka nebo čtou v jeho podvědomí informace, které dotyčný nosí v sobě.

Považuješ např. vykladače karet a astrology za hodnověrné poradce pro osobní život?

Ano

Myslíš si, že se na jejich rady lze vždy spolehnout?

Myslím si, že ano

Spolehla by ses osobně na radu takového člověka, udělenou na životní křižovatce, nebo při důležitém životním rozhodování?

Ano

Jak si vysvětluješ selhání lidí nadaných mimořádnými schopnostmi, např. při jejich nabídkách pomoci kriminalistům, při neúspěšném hledání nezvěstných osob, dětí⁷⁶.

---

76 Např. v případě uneseného chlapce Tadeáše Kopeckého r. 1991 bylo nutné policií prošetřit více než 400 planých podnětů od senzibilů. Více viz.: *Jasnovidci ve službách české policie*, zveřejnil Sysifos, Zpravodaj Sysifa 3/2007, internetový zdroj: <http://www.sysifos.cz/index.php?id=vypis&sec=1199727887>

V těchto případech je pro ně situace nečitelná. Je tam hodně emocí, negativní energie a je to, jako když člověk hledá v mlze.

Napadá tě, proč nabízí pomoc, když je situace pro ně nečitelná?

Chtějí se o to aspoň pokusit.

Jestliže mohou selhat z těchto důvodů, nevidíš zde riziko, že selžou i při čtení osudu a udílení rad pro důležité životní rozhodnutí?

Myslím si, že tady selhat nemohou, protože před nimi sedí konkrétní člověk a ptá se na svou životní situaci. Je to konkrétní a ten člověk ví, co chce.

5.8.2 Shrnutí

Z rozhovoru vyplynulo, že účastnice věří v existenci lidí obdařených mimořádnou schopností nahlížet do lidských osudů nebo podvědomí a na tuto jejich schopnost se dá s jistotou spolehnout. Zároveň se svěřila, že i důležité životní rozhodnutí by byla ochotna vložit do rukou takových lidí. Rozporným elementem je zde to, že v ověřitelných situacích došlo k selháním jejich mimořádných schopností. Tento rozpor je redukován pomocí nové informace: Existuje údajně možnost neúspěchu kvůli mimořádně nepříznivým podmínkám: vliv emocí, negativní energie apod⁷⁷. Taková informace říká, že vlastně nedošlo k selhání mimořádných schopností těchto lidí, ale vnější

---

77 Dostal jsem velice podobnou odpověď při jiném rozhovoru s lektorem kurzu pro práci s virgulemi. Na dotaz, proč virgule při namátkovém testu „správnosti“ cca v polovině případů selhala, bylo odpovědí, že „pravděpodobně je práce virgule rušena něčí negativní energií“. Tato interpretace redukuje disonanci odsunutím do neověřitelná (nikdo nemůže ověřit, zda negativní energie práci virgule opravdu ruší).

nepříznivé (a těžko ověřitelné) okolnosti nedovolují tyto schopnosti použít. Lze z toho vyvodit (a účastnice rozhovoru to i dále potvrzuje) že na mimořádné schopnosti těchto lidí je legitimní se spolehnout, přestože v některých prokazatelných případech nefungují správně.

6 Závěr

Leonu Festingerovi se některé způsoby redukce kognitivní disonance jeví jako paradoxní. Vyjadřuje to výrokem: „Člověk má tendenci upravovat rozpory mezi svým chováním a postoji, přičemž se tak ale děje mnohdy paradoxním způsobem.“ Tato myšlenka, zúžena na téma této práce, by mohla znamenat: „Mnoho nábožensky prožívaných rozporů bývá upraveno paradoxním způsobem.“

Jako paradoxní (možná i „nepoctivé, alibistické“ apod.) však zpravidla vidí ony procesy vnější, často nezasvěcený pozorovatel. Zainteresovaný člen náboženského společenství je může chápat jako naprosto legitimní a ztotožňovat se s nimi.

V této práci jsem se pokusil těmto kontrastům lépe porozumět. Uvědomoval jsem si zde překrytí dvou různých oborů, religionistiky a psychologie⁷⁸, ale osobně se domnívám, že tato mezioborovost byla přínosná. V teoretické části práce jsem se v historii některých náboženství pokusil zaznamenat situace, které by členy daných náboženství, bez dodatečné interpretace, byly pravděpodobně prožívány jako nábožensky rozporné. Posloužila mi k tomu religionistická odborná literatura a oficiální zdroje vybraných náboženství. V další části práce jsem se pokoušel o psychologickou reflexi tohoto jevu. K tomu mi posloužila Festingerova teorie kognitivní disonance. Domnívám se, že pro reflexi použitých příkladů byla tato teorie vyhovující. Zároveň jsem si vědom rizika zobecnění, pokud bych se „výlučně touto optikou, zaměřoval na veškerou „koexistenci náboženských rozporů“. Můj zájem byl věnován jen těm

---

⁷⁸ Domnívám se, že toto téma by mohla a měla podrobně zpracovávat psychologie náboženství, která s religionistikou má společná témata.

náboženským rozporům, u nichž narostla potřeba je harmonizovat. Tuto potřebu mají ti, kdo vůbec nějakou rozpornost zaznamenají a vyhodnotí ji jako nežádoucí, což nemusí být pravidlem⁷⁹.

V praktické části jsem, díky získaným znalostem, mohl v rozhovorech kognitivní disonanci zaznamenat a určit, jakým způsobem byla redukována.

Zároveň se mi podařilo ověřit předpoklad, že uvádění rozporných náboženských elementů do souladu pomocí dodatečné informace, není jen výsadou oficiální normativní části náboženství. O něco podobného se při řešení osobních náboženských rozporů pokouší i jednotlivci, naprosto spontánně⁸⁰.

Tento závěr otevírá prostor pro další zkoumání, např. sledování spouštěčů a posloupnosti celého procesu. Od zrodu náboženského rozporu přes vytvoření vhodné redukce, její šíření až po etablování redukovaného nesouladu v oficiálních naukách. Předmětem dalšího zkoumání by mohlo být, zda tento specifický způsob redukce proniká do daného náboženství spíše „shora“, tj. vhodné způsoby redukce disonancí jsou vytvářeny náboženskými autoritami a později předkládány k věření, nebo zda jde o opačný proces, tj. napětí je nejprve redukováno v řadách jednotlivců (jako to bylo pozorováno v některých rozhovorech v praktické části práce) a později je tato redukce povýšena v oficiální náboženskou normu.

Z religionistického hlediska jsem dospěl k závěru, že „uvádění náboženských

---

79 Domnívám se, že např. některým členům náboženských společenství může chybět detailní znalost vlastních oficiálních doktrín nebo je nepovažují za prioritní a rozpor vlastního náboženského náhledu s oficiální doktrínou jim jednoduše uniká nebo nepřekáží (např. „katolík věřící v reinkarnaci“). Jiným příkladem může být zenový buddhismus, ve kterém má své místo prolomení logického myšlení s cílem dosažení určité duchovní úrovně. To může představovat přijetí rozporů beze snahy řešit je racionálně (např. tradice iracionálních koánů). Ani zenoví mistři se necítí být vázání konvenčním uvažováním a mohou jednat v rozporu se svým vlastním učením.

80 Tento poznatek by odpovídal výzkumům, které prováděl Festinger v nenáboženském prostředí.

rozporů do souladu“ je unikátní dovednost nebo schopnost, která patří do „sebezáchovné“ výbavy náboženských systémů i jejich členů. Jestliže hlavní motivací jednotlivců je chránit tímto způsobem psychickou integritu, pak v případě společenství je zde paralela s ochranou integrity náboženského systému.

Dále mi přijde zajímavé, co tento fenomén v náboženství způsobuje.

Na různých příkladech je vidět, že náboženství je vlivem tohoto jevu mnohem méně determinované svými svatými texty nebo závaznými normami. I z rozhovorů v praktické části vyplynulo, že „co je ve svatých písmech psáno, nemusí být v důsledku dáno,“ a to i při lpění na doslovné platnosti těchto písem. Mohl jsem zaznamenat, že je opravdu možné, aby muslimka praktikovala islám jako náboženství, které ženu zrovnoprávňuje a zároveň věřila v doslovné znění veršů Koránu, které se s rovnoprávným pojetím ženy zdají být v rozporu.

Adekvátně tomu vyvozují i opačnou možnost, že napětí s náboženskými elementy nabádajícími k nenásilí, milosrdenství a lásce, může být (právě vlivem redukce kognitivní disonance formou přidání nového kognitivního elementu) úspěšně redukován a umožnit nenávistné či militantní jednání.

V momentě, kdy se náboženství setkává s lidskou psychikou, stává se dynamickým. Není jen suchou odvozeninou svých předpokladů, ale je plastickou hmotou, která přestože stojí na prastarých a neměnných pilířích v podobě písem, tradic a norem, může být člověkem utvářena do různých podob.

Schopnost pojmut náboženské rozpory a uvádět je do souladu je něčím, co této pomyslné hmotě (náboženství) slouží ke zvyšování její tvárnosti.

7 Literatura a další zdroje

7.1 Zdroje tištěné

- Bělka, Luboš. *Normativní a žité náboženství*, Masarykova Univerzita v Brně, 1999, ISBN 80-967860-4-0
- Dušek, Pavel, Petr. *Vše pro spásu, Komunikační strategie Svědků Jehovových*, Dingir. 2009. Roč. 12, č. 3., ISSN:1212-1371
- Festinger, Leon. *A Theory of Cognitive Dissonance*, Stanford University Press, 1963, LCCCN 57-11351
- Fišer, Adam. *České muslimky*. Dingir. 2006. Roč 9, č. 1., ISSN:1212-1371
- Fišer, Adam. *Odpadlictví a Islám*. Dingir. 2007. Roč. 10, č. 3., ISSN:1212-1371
- Hassan, Steven. *Jak čelit psychické manipulaci zhoubných kultů*. Brno, Nakladatelství Tomáše Janečka; 1994, ISBN: 80-85880-03-2
- Hewstone, Miles, Stroebe, Wolfgang *Sociální psychologie*. Portál, s.r.o., 2006. ISBN 80-7367-092-5
- Kol.aut., *Encyklopedie náboženství*, Karmelitánské nakladatelství, 1997, ISBN 80-7192-188-2
- Nakonečný, Milan, *Sociální psychologie organizace*, Grada Publishing, 2005, ISBN 80-24-057X
- Nakonečný, Milan, *Encyklopedie obecné psychologie*, Academia Praha, 1998, ISBN 80-2000625-7
- Novotný, Tomáš. *Literární prameny judaismu*. Dingir 2001. Roč 1, ISSN:1212-1371
- Plháková, Alena. *Dějiny psychologie*, Grada Publishing, a.s., 2006, 1 vydání, ISBN 80-247-0871-X
- Redakční rada čtvrtletníku L+G Logos, *Křesťané a homosexualita*, OPÁL, Praha 1995
- Říčan, Pavel. *Psychologie náboženství a spirituality*, Praha: Portál, 2007, 1 vydání, ISBN 978-80-7367-312-3
- Slauterová, Lauren. *Pandorina skříňka*, Argo 2008, Dokořán, edice: Aliter; ISBN: 978-80-7363-090-4, EAN: 9788073630904
- Spalová, Barbora. *Jednota bratrská globální i lokální*, Dingir. 2009. Roč. 12, č. 3., ISSN:1212-1371
- Stemberger, Günter. *Talmud a Midraš, Úvod do rabínské literatury*,

- Praha: Vyšehrad, 1999, [ISBN 80-7021-301-9](#)
- Štampach, Ivan, Odilo. *Co je a co není sekta*, Dingir. 2000, 3 (4), ISSN:1212-1371
  - Vojtíšek, Zdeněk. *Vývoj společenství svědků Jehovových*, Dingir. 2009, roč. 12, č. 3, ISSN:1212-1371
  - Vojtíšek, Zdeněk. *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*, Brno 2005, edice Pontes Pragenses Centra pro náboženský a kulturní dialog při Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze v Nakladatelství L. Marek. ISBN 80-86263-69-X.
  - Vojtíšek, Zdeněk. *Rozdělení dokonáno*, Dingir 2000, 3 (3), ISSN:1212-1371

7.2 Zdroje elektronické

- Beránek Daniel, *Klíčové aspekty sebevražedných sekt z hlediska jedince* [online]. Bakalářská práce 2006, MU v Brně, FSS, Katedra psychologie, [cit. 2010-08-20] URL: http://is.muni.cz/th/78577/fss_b/Klicove_aspekty_sebevrazednych_sekt_z_pohledu_jedince.pdf?lang=en
- Berkowitz Leonard, *Advances in experimental social psychology*, Academic press, Inc. (London) LTD.,1969, Library of congress katalog card number: 64-23452, [cit. 2010-02-21] URL: <http://books.google.cz/books?id=GypifnudB2oC&lpq=PP1&ots=RV7-h2GOHI&dq=berkowitz%20leonard%20advances&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>
- Bible svatá Online, *Bible kralická* [online] edit. 2010-09-28 [cit. 2010-09-28] URL:<http://www.etf.cuni.cz/~rovnanim/bible/>
- Církev adventistů sedmého dne, *Čemu věříme – Věrouka církve* [online] © 1999 [cit. 2000-02-21] URL: <http://www.casd.cz/cemu/verouka.html>
- Černý, David, Pavel. *Muslimkám, zvláště konvertitům* [online] 2009-01-11 [cit.2010-09-29] URL: <http://davidpavelcerny.blog.idnes.cz/c/65064/Muslimkam-zvlaste-konvertitum.html>
- Christine, M.Mcclung. *Religion and Cognitive Dissonance: Do They Coexist*, [online] Missouri Western State University, © 2009 [cit. 2010-09-21] URL:

- <http://clearinghouse.missouriwestern.edu/manuscripts/103.php>
- Imane. *Narizuje Korán bití žen?* [online] Blog české muslimky [cit.2010-09-29] URL: <http://imane.sblog.cz/2007/02/03/150>
  - IslamWeb, *Svatý Korán* [online] web pražské a brněnské islámské nadace, edit. 2004-02-29 [cit. 2010-09-28] URL: <http://www.islamweb.cz/koran/index.php>
  - Králová, Kateřina. *Narizuje Korán bití žen?* [online] edit.2009-01-12 [cit.2010-09-29] URL: <http://katerinakralova.blog.idnes.cz/c/65125/Odpoved-panu-Davidu-Pavlovi-Cernemu.html>
  - Oficiální stránky Svědků Jehovových, *Rok 1914 – významný rok v biblickém proroctví* [online] © 2009 [cit. 2010-09-22] URL: http://www.watchtower.org/b/bh/appendix_10.htm
  - Pavel, biskup. *Lumen gentium 25* [online] Documents of the II.Vatican Council [cit.2010-02-21] URL: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_cs.html
  - Polish, Daniel, rabín. *Judaismus a nejvyšší trest* [online] Převzato z časopisu Reform Judaism, pro Maskil 2006/6 přeložila Kateřina Weberová. [cit. 2010-02-22] URL: <http://www.maskil.cz/5767/3.pdf>
  - Remeš Prokop, *Numerologické spekulace a konec světa* [online] Dingir 4/1998, [cit.2010-09-29] URL: http://www.dingir.cz/dingir/1998_4/index.html
  - University of Southern California, Center for Muslim-Jewish Engagement, překlad *Sahih Bukari, Ctlosti a zásluhy proroka a jeho společníků* [online] © 2007 [cit. 2010-02-22] URL: <http://www.usc.edu/schools/college/crcc/engagement/resources/texts/muslim/hadith/bukhari/056.sbt.html>
  - Velechovský, Vojtíšek. *Adventisté stále na křižovatce* [online]. Dingir 1999, [cit. 2010-02-21] URL: <http://www.dingir.cz/archiv/Dingir299.pdf>
  - Vojtíšek, Zdeněk, *Nová náboženství jako společenský jev* [online] Přednáška pro posluchače FF UK v Praze, červen 2004 [cit. 2010-09-22] URL: <http://www.sekty.cz/www/stranky/studie/2.pdf>
  - Wikipedia, The Free Encyclopedia. *Miswak* [online] 2010-08-18 [cit.201009-29] URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Miswak>
  - Wikipedie, Otevřená encyklopedie [online] *Ústní tóra*, edit. 2010-09-21 [cit. 2010-09-22] URL: http://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%9Astn%C3%AD_T%C3%B3ra

